OOSTVLAAMSCHE ZANTEN

Algemeen Tweemaandelijks Tijdschrift
voor Volkskunde
Orgaan van de Koninklijke Bond
der Oostvlaamse Volkskundigen
en van de Dienst voor
Volkskundige Opzoekingen

42e Jaargang
Nr. 4-5 - 1967
juli - oktober

DRUK. V/H AD. HOSTE, N. V.
GENT

UITGAVEN VAN DE BOND

Verkrijgbaar op het sekretariaat, Oscar de Gruyterstraat 36, Gent en op de biblioteek: Kraanlei 41, Gent.

1. **Oostvlaamsche Zanten,** nog voorradig tot zolang de voorraad strekt: 15e, 19e jg., 21e tot en met 31e jg., 33e tot en met 39e jg. tegen 150 F per jaargang. Van de jgg. 1-19 zijn nog enkele losse nummers beschikbaar tegen 50 F per nummer; van de latere jgg. tegen 35 F per nummer. **Jaarboek 1945 (jg. 20) van de Bond der Oostvlaamsche Folkloristen.** Prijs: 150 F (leden 100 F). **Inhoudstafel op Oostvlaamsche Zanten** (Jg. I-Jg. XXV), door F. VAN ES. Prijs: 50 F (leden 30 F). **Idem II** (Jg. XXVI-Jg. XXXV), door F. VAN ES. Prijs: 40 F (leden 25 F).
2. **Geïllustreerd Feestnummer** (lustrumnr). Prijs: 25 F (leden 15 F).
3. **Survivances du Passé,** door A. MARINUS (8 p.). Prijs: 12 F (leden 8 F).
4. **Zur Entwicklungsgeschichte des Bauernhauses mit durchgezapften Ankerbalken,** door J. SCHEPERS (10 p.). Prijs: 15 F (leden 10 F).
5. **Register op Gabr. Celis: Volkskundige Kalender voor het Vlaamsche Land,** door Prof. F. M. OLBRECHTS. Prijs: 40 F (leden 24 F).
6. **Bijdrage tot de volkskunde van Moerzeke,** door J. LAUREYS (50 p.). Prijs: 50 F (leden 32 F).
7. **2e Lustrumnummer 1930-1935.** Prijs: 40 F (leden 24 F).
8. **Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten,** (over het Teerlingspel), door Emile ANDELHOF. Prijs: 25 F (leden 15 F).
9. **De Groei en de Bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamsche Volksziel,** door Advokaat Jos. VERMEULEN. Prijs: 80 F (leden 50 F).
10. **Waasch Sagenboek,** door F. VAN ES. Prijs: 100 F (leden 60 F).
11. **Het Curieus en Vermakelijk Namenboek,** door Em. ANDELHOF. Prijs: 25 F (leden 15 F).
12. **Folklore en Onderwijs,** door L. HOSTE. Prijs: 12 F (leden 8 F).
13. **August Hendrickx, Vlaams Toneelschrijver herdacht met Bloemlezing uit zijn werken,** door Fr. DE COSTER. Prijs: 25 F (leden 15 F).
14. **Pastoor Constant Duvillers, Folklorist en folkloristische Figuur,** door F. VAN ES. Prijs: 25 F (leden 15 F).
15. **De Wetterse Reuzen,** door Lic. M. DAEM. Prijs: 25 F (leden 15 F).
16. **Sagen uit Noord-Oostvlaanderen,** door Dr. G. DE MEYER. Prijs: 25 F (leden 15 F).
17. **Een Teerlingspel in Gent,** door Lod. LIEVEVROUW-COOPMAN. Prijs: 25 F (leden 15 F).
18. **Spelen mijner Jeugd,** door L. LIEVEVROUW. Prijs: 60 F (leden 35 F).
19. **De Levende Folklore van het Gewest Balegem,** door M. BROECKHOVE. Prijs: 65 F (leden 40 F).
20. **Weerkundige Volkskalender voor het Vlaamse Land,** door M. BROECKHOVE. Prijs: 230 F (leden 140 F).
21. **Doods-, Begrafenis- en Rouwgebruiken in het Arrondissement Dendermonde,** door J. PIETERS. Prijs: 90 F (leden 55 F).
22. **Het Volksleven te Wieze. 1900-1950,** door J. VAN HAVER. Prijs: 100 F (leden 60 F).
23. **Het Hospies der Kinderen Alijn of Alynsgodshuis te Gent,** door E. LUYCKX-FONCKE (met talrijke ill.). Prijs: 40 F (leden 25 F).
24. **De Rivaliteit tussen Aalst en Dendermonde,** door H. VAN HESE. Prijs: 125 F (leden 80 F).
25. **De folklore van de Hop in Vlaams-België, vroeger en nu,** door Cl. VANHOUCKE. Prijs: 160 F (leden 100 F).
26. **Vrolijke Doodsbrieven vol humor en gal,** door R. VAN DER LINDEN en G. SIMONS (avec un résumé en français) 42 blz. Prijs: 55 F (leden 35 F).
27. **Duiventorens in Oost-Vlaanderen,** door O. S. DEPRAET. 1966, 58 blz. (rijk geïllustreerd). Prijs: 65 F (leden 40 F).
28. **Ernest Van den Driessche. Schilder van ons Volksleven,** door R. VAN DER LINDEN. 1967, 32 blz. ((op kunstdrukpapier), avec un résumé en français). Prijs: 60 F (leden 36 F).

Elk bedrag vooraf storten op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent.

UITVERKOCHT zijn op dit ogenblik: **Herdenkingsalbum Alf. De Cock — Het Stroodekkersbedrijf** door Cl. Trefois — **Lodewijk De Vriese, Biobliographische studie — De Plattegrondsvormen van z.g. « Frankische » Boerderijtypen en hun geografische Verspreiding in ons Land,** door Cl. Trefois — **De Draak van het Belfort van Gent in de Folklore,** door Cl. Trefois — **De Tinnepotgieterij te Gent,** door J. Boes — **Galerij van Gentsche Typen,** door E. Andelhof — **De Magie van het Poppenspel,** door F. Van Es en anderen — **Devotie tot de Heilige Donatus,** door M. Broeckhove — **Sint-Kristoffel. Legenden. Verering. Verspreiding,** door R. van der Linden — **Kinderspelen en Liedjes uit het Land van Dendermonde,** door Mevr. L. Bataille-Hiel — **Leerknapen in de kunstambachten te Gent 14e en 15e eeuw,** door M. Daem.

Lidmaatschap Bond Oostvl. Volkskundigen. Jaarlijkse bijdrage gewoon lid: 150 F; familiekaart: 50 F per gezinslid; buitenland: 175 F; beschermend lid 300 F; steunend lid 500 F. **Abonnement op Oostvlaamsche Zanten:** voor niet-leden (bibl., instellingen, verenigingen, enz.): 175 F per jaargang. P.R. 969.46 Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent.

42e Jaarg. nr. 4 en 5 JULI-OKTOBER 1967

OOSTVLAAMSCHE ZANTEN

ALGEMEEN TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE
ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN EN VAN ZIJN DIENST VOOR VOLKSKUNDIGE OPZOEKINGEN

Redaktie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, Zottegem

Redaktieleden : Lic. Marcel Daem, Dr. René Haeseryn, Maurits Broeckhove.

Ruil en Recensiedienst : Dr. Haeseryn, Biblioteek, Kraanlei 41, Gent.

Alle stortingen op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent.

INHOUD

M. BROECKHOVE : In Memoriam Richard Vankenhove 130
R. VAN DER LINDEN : Maurice De Pauw uit Kalken vlecht reuzen, vijf in 1967 139
Dr. L. GELBER : Vlaamse Kinderzang (V) 146
M. DAEM : Arsène Goedertier, een Wetters folklorist 150

Zoeken en Zanten

St.-Amandsberg. — Een vernieuwing van de Negenmeimarkt 1967. G. Weze . . 156
St.-Amandsberg. — Dekenij Hospice, aanstelling deken en dekenin. M. Daem . . 158

Volkshumor.

Gent. — Een Gentse mop. †R. Vankenhove 159

Boekbespreking

Pierre De Meyer : Vergeten landbouwalaam. L. Hoste 144
Tonke Dragt : De Zevensprong. R. van der Linden 145
Gerard Simons : Paulatem, kleinste gemeente van Oost-Vlaanderen. R. van der Linden 145

DIENST VOOR VOLKSKUNDIGE OPZOEKINGEN

J. VAN GAASBEEK : Den oven in niet ingevallen. III 161

Oostvlaamsche Zanten wordt uitgegeven met steun van v.z.w. Noordstarfonds, Gent.

IN MEMORIAM
Richard VANKENHOVE

Lid van de Koninklijke Belgische Kommissie voor Volkskunde
Voorzitter van de Beheerkommissie van het Museum voor Volkskunde te Gent
Bestuurslid van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen
en voorzitter van diens Feestkommissie.

Op 7 juni 1892 te Gent geboren is hij, na een dynamisch leven op 23 juni 1967 te Gent overleden ten gevolge van een pijnlijke ziekte.

Hij was een echte kindervriend en een uitstekend mensenkenner, was liefelijk enerzijds maar strijdlustig anderzijds, had een guitachtig karakter, was joviaal, bezat talent om te spreken en beschikte over een ongeëvenaarde werklust.

Het Museum voor Volkskunde te Gent en de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen zijn hem veel dank verschuldigd. Volgende toespraken gehouden bij zijn teraardebestelling en andere lofbetuigingen mogen in een geest van huldebetoon en van dankbaarheid zijn nagedachtenis levendig houden.

M. BROECKHOVE

Richard Vankenhove in verband met de Vlaamse sectie van de Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde.

Diep geslagen staan wij hier, in opdracht van de Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde, ten einde mee een laatste hulde te bewijzen aan ons medelid ... en dus onze vriend!... wijlen Richard Vankenhove. « Een laatste hulde...? » : veelmaals en jaar na jaar zal men hem terecht en verdiend huldevol blijven gedenken om zijn onloochenbare eigenschappen als mens en als geleerde.

Hoe onverzwakt hebben wij zijn uitzonderlijke hoedanigheden van hart en ziel kunnen waarderen : zijn zelfopofferende hulp- en dienstvaardigheid, zijn innemendheid van omgang met eenieder! Met hem is nu heengegaan, zó voorbarig, een echte drager van onze Vlaamse cultuur, een in de voorste rijen staande volksverbonden, vaste kennis en kunde uitzaaiende dienaar van de wetenschap.

Geen wonder dat Richard Vankenhove op grond van zijn beheersing van inhoud en vorm en melodie van het volkslied dadelijk ... al voor decenniën... werd aangeworven als lid van de « Commissie van het Oude Lied », de allereerste groepering voor folkloristische studie, opgericht door de Belgische Regering; dan ook van de « Nationale Commissie voor de Volkskunde », toen hierbij de zoëven genoemde werd aangesloten en van nieuws bij haar hervorming tot « Koninklijke Belgische Commissie voor de Volkskunde ».

Hij ankerde, naar ieders weten, ten volle in de bodem van zijn geboorte- en woonstede Gent, wier historie- en kunstschatten hij onverdroten pregnanter leerde in te zien en te bewonderen, bijv. nog door het door hem sierlijk bezorgde tijdschrift « Palmarès ». Zijn Gentse medemens kende hij op end' op en het doen en laten van man en vrouw van 't volk, wiens typische eigenaardigheden de grondslag uitmaken van de wezensechtste folklore. De vruchtbare sappen, hieruit gepuurd, liet hij verder zijpelen over zijn oostvlaamse provincie en onze vlaanderse gewesten, zodat hij van hen in staat was hándig en juist de aard en de groei met klare glans te belichten.

Gelijk men wijlen Richard Vankenhove prijzen kon te Gent als voorzitter van de Beheercommissie van het Museum voor Volkskunde en om zijn krachtige stuwing binnen de Bond van Oostvlaamse Volkskundigen, deden wij zulks algemeen en geestdriftig in onze Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde. Wij zullen dankbaar de heugenis bewaren dat hij dadelijk aan de beurt kwam wanneer men de namen opsomde van haar trouwste en regelmatigste leden. Waar het soms nodig bleek, slaagde hij er als van zelfs in hare vergaderingen voorbeeldig te leiden. Altijd oplettend van 't begin tot het einde, mengde hij zich doeltreffend in hare besprekingen, was bij machte talentvol zijn argumentatie te doen bijvallen en gezonde uitkomsten uit te stippelen en te bepleiten; daarbij te werk gaande met een allesbehalve alledaags sprekerstalent; soms misschien al eens vinnig, doch nooit scherp; hij verklaarde zich bij alle gelegenheid voor vaardig welke opdracht het mocht wezen, en al was ze met onmiskenbare tijdsopslorping verbonden, op zich te nemen.

Om dit alles was Richard Vankenhove voor alle leden een graag en met voordeel

ontmoete gezel, een echte vriend; trouwens nooit of nimmer en tegenover niemand is een minder hoffelijk, laat staan een bars woord over zijn lippen gevallen!

Om dit alles betreuren wij ten zeerste zijn pijnlijk verrassend nog te vroege ter eeuwige ruste gaan! Het brak in onze Commissie een schrijnende leemte open!

Wij treuren samen met zijn zwaarbeproefde nabestaanden en bidden hen de betuiging van onze innige deelneming te aanvaarden. Wij bieden ze aan de geëerde Mevrouw Richard Vankenhove, zijn teergeliefde Gade; aan zijn beminde kinderen, professor en mevrouw Jan Hublé; aan zijn kleinkinderen, die hij vertroetelde. Wij wensen hun de nodige berusting toe en zodra als mogelijk ook enige troost, die zij putten zullen uit de vele schone herinneringen, welke zij bewaren aan hun dierbare Afgestorvene, en de liefde, welke hen onderling verbindt.

Richard Vankenhove, ons aller vriend, ruste zacht!

Prof. emer. Dr. Robert FONCKE
Voorzitter van de Vlaamse sectie
van de Koninklijke Belgische
Commissie voor Volkskunde

Richard Vankenhove in verband met de Waalse sektie van de Koninklijke Belgische Kommissie voor Volkskunde en het Gemeentekrediet van België.

De leden van de Waalse sektie van de Kommissie voor Volkskunde werden diep getroffen door het plots verdwijnen van hun kollega Richard Vankenhove. De meeste leden hadden hem nog in februari gezien tijdens de plechtige hulde aan Albert Marinus; hij was toen dynamisch als steeds, doch zonder het te tonen, reeds zeer vermoeid.

Enkelen onder ons, die deel uitmaakten van de Nationale Kommissie voor het Oude Volkslied kenden de afgestorvene sedert meer dan dertig jaar. De jongere leden ontmoetten hem slechts vanaf 1957, tijdens de schaarse plenaire vergaderingen van de Kommissie en tijdens de Europese Konferentie voor Volkskunde. Allen hebben zijn afsterven diep aangevoeld want door iedereen werd hij geacht; voor iedereen was hij een vriend.

Ik zal slechts kort herinneren aan zijn medewerking aan de Nationale Kommissie voor het oud Volkslied, waarvan hij sedert de oprichting in 1934, deel uitmaakte. Nederig, doch immer efficiënt, depouilleerde hij stelselmatig de vragenlijsten, bracht de gegevens op kaarten en stelde tevens de inventaris op voor het Vlaamse landsgedeelte. Laat mij ook wijzen op zijn uitstekende wetenschappelijke arbeid en zijn belangrijk werk vernoemen, gewijd aan het straatlied te Gent. Het is overbodig te wijzen op zijn gehechtheid aan zijn geboortestad, op zijn diepe belangstelling voor het volksleven, op zijn levenswerk, de verdediging, de bekendmaking en het in ere herstellen van de Gentse folklore.

Wat ik hier wil onderstrepen is zijn ingeboren gevoeligheid, zijn grenzeloze generositeit, zijn diepe eerlijkheid. Immer trachtte hij te bemiddelen en zijn kunde

om gespannen toestanden door een boutade op te lossen, is in de Kommissie haast legendarisch geworden.

Zo verwierf hij de grote sympatie en vriendschap van al zijn Waalse kollega's; men begrijjpt dan ook de slag teweeggebracht door het aankondigen van zijn plotse overlijden.

Deze hulde aan onze vriend wil ik hier ook brengen in naam van het Internationaal Studiekomitee omtrent de Ommegangsreuzen, dat nimmer zonder resultaat beroep deed op zijn medewerking.

Een groot gedeelte van de organisatie der Mechelse Dagen in 1963 rustte op zijn schouders; zo verzorgde hij onder andere de vertaling in het Nederlands van alle in het Frans gestelde teksten. Het is zeker grotendeels aan hem te danken dat deze bijeenkomst zowel op menselijk als op wetenschappelijk vlak een sukses is geworden.

Sta me toe enkele woorden te zeggen in naam van het Gemeentekrediet van België. Onze Maatschappij zal nooit vergeten hoe Richard Vankenhove met hart en ziel zijn grondige kennis van de Vlaamse volkskunde in het werk stelde om een folkloristisch galafeest te organiseren tijdens de nationale vergadering van alle agenten van het land in oktober 1966. Het Gemeentekrediet vergeet ook niet dat Richard Vankenhove spontaan medewerkte aan de folkloristische voorstelling die de plechtige opening van onze zetel in de Hoogstraat moest opluisteren. Nog op zijn doodsbed was zijn grote zorg de organizatie van deze kleine plechtigheid.

De folkloristische voorstelling vond plaats zoals hij ze had uitgewerkt, doch zijn vrienden misten de aanwezigheid van de organizator.

Kollega's van de Koninklijke Belgische Kommissie voor Volkskunde, van de Koninklijke Bond van de Oostvlaamse Volkskundigen, uwe Waalse kollega's nemen deel in uw smart.

De Waalse vrienden van de afgestorvene reiken de hand aan zijn moedige echtgenote, zijn kinderen en kleinkinderen en betuigen hierbij hun oprechte medevoelen.

Kollega Vankenhove, rust in vrede; uwe herinnering blijft in onze harten geprent.

René MEURANT
— Lid van de Kon. Belgische Kommissie voor Volkskunde, Waalse Afdeling.
— Hoofdprokuratiehouder van het Gemeentekrediet van België.

Richard Vankenhove in verband met het Museum voor Volkskunde en de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen

Hier staan we, met afgevaardigden en vertegenwoordigers van velerlei groeperingen, met talrijke lieden uit Gent en omgeving en van ver, om onze diepdoorvoelde deelneming te betuigen aan een erg beproefde familie.

Heden staan we gebonden door gevoelens van piëteit en van bewondering. Piëteit voor een vriend. Bewondering voor een levenswerk.

Een jaar geleden, dag bij dag, haast uur voor uur, stond ik oog in oog met de dood. Daarop volgde een verblijf van zes weken in een donkere kamer. In dergelijke omstandigheden dwingt de noodzaak de rangorde van waarden te meten. Welke normen tellen om de verdiensten van een persoon te bepalen? De afstand tussen plan en realisatie? De verhouding tussen een ideaal en de verwezenlijking daarvan? De band tussen individu en gemeenschap?

In dusdanig verband krijgt uw leven, beste vriend Vankenhove, een vérstrekkende betekenis. Voor u bestond een vast verband tussen een plan en uw plicht. In het smeden van een plan hadt ge tegelijk de verplichting om het uit te voeren aangegaan en de adel van uw karakter dwong u die verplichting na te komen.

Velerlei punten kunnen naar voren treden om daarvan getuigenis af te leggen. We denken aan de uitgave van uw boek « Het Volksleven in het Straatlied » in 1932. Het stond u klaar voor de geest, dat menigeen u de tekst en de opstelling zou kwalijk nemen. Dat deerde u niet. Het plan van de uitgave en de plicht van publikatie leunden bij elkaar aan. In 1962 verklaarden de heren van de administratie, en werklieden en werkleiders, dat het Kinderen Alynhospitaal niet kon klaar komen als Museum voor Volkskunde. Uw plan stond vast : in september is dit gebouw klaar. Elke wet van de administratie en de beperking van de werkkracht hebt ge stukgeslagen : het gebouw was klaar.

Ieder jaar hebt ge nieuwe plannen uit de grond gestampt, talrijke reizen, o.a. naar Geraardsbergen voor Krakelingenworp, naar Rupelmonde voor de Apostelbrokken, naar Brugge voor de H. Bloedpocessie, naar Arnhem voor een studiedag. Provinciaal, interprovinciaal, internationaal richtte zich uw leven en streven. Tentoonstellingen en manifestaties volgden elkaar op; een orgelpunt bleven jaarlijks de Gentse feesten. Menigmaal daagden onverwachte en onvermoede hindernissen om gewone inrichters te doen zwichten. Gij waart uit een speciaal hout gesneden, hebt immer voet bij stek gehouden en uw plannen raak en rijk verwezenlijkt.

Voor uw veelvuldige verwezenlijkingen, zelfs nog op de laatste dag van uw bestaan bij de restauratie van een merkwaardig gebouw in de kern van de stad, rijst nog dag bij dag onze bewondering.

Elke vorm van bewondering impliceert een graad van genegenheid en van liefde. Volkskunde is volkskennis. Bij u steunde de volkskunde op volksliefde.

De basis van uw werkkracht, van uw werkdrift en daadvaardigheid lag niet in tijdelijk gewin of uiterlijk vertoon, maar berustte op uw ongemene humanisme, uw dienstbetoon, uw sociale roeping. Gij waart een toegewijd echtgenoot, een voorbeeldig vader en grootvader, maar uw hart was zo groot en ruim, dat het talrijke lieden in zijn liefde kon omvatten. In u huisde een nood om voor anderen geluk te zaaien, goedheid te schenken, opbeuring en opleiding te verstrekken. U waart, beste vriend Vankenhove, een onvoorwaardelijk optimist, doch elkeen diende te delen in en van uw levensvreugde, in hoofdzaak in en door het lied. Het lied beheerste uw leven, in alle omstandigheden, op het terrein van de studie en van de ontspanning, in de film en in de radio.

Het lied bindt de mensen in een vaste gemeenschap. Zo dikwijls hebt gij het woord gebruikt en herhaald : de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen met zijn honderden leden en het Museum voor Volkskunde vormen een ware familie! Dank zij u, door u beleefden we de familiegeest, in de breedte, tot in alle uithoeken van de provincie en tot ver daarbuiten, in het Brugse en in Bokrijk, maar tevens in de diepte, in de echte verknochtheid die de mensen één maakt in elke wisseling van het bestaan.

We staan hier met onze povere woorden, maar met diepdoorvoelde piëteit.

Herman Teirlinck tekende een trek van zijn vader Isidoor Teirlinck als volgt : « *De ernst, de naarstigheid en vooral het benediktijnergeduld door mijn vader bij zijn zanten en vorsen aan de dag gelegd, hadden mij op de duur tot machteloosheid toe verschrikt. Mijn vader gaf mij de indruk — en dat heeft hij tot op de vooravond van zijn uitvaart volgehouden — onversaagd een onderneming aan te snijden die hij wist nooit tijdig te kunnen voltrekken. Tegen een taak voor onderscheiden mensenlevens heeft hij nooit opgezien.* »(1)

In dit gedachtenbeeld smeulde een soort opstandigheid in u, omdat ge spijts uw ontzaglijke en ontzettende en gestadige opoffering nooit de indruk hadt genoeg te geven aan het Museum, aan de Bond, aan het volksleven, aan uw geliefde volk.

Er wentelt een rusteloze kringloop van de tijd; er woelt een regelmatige strijd tussen een oude en een nieuwe wereld. Die strijd heeft voor u nooit bestaan. U stondt boven de bestuursleden van de Bond en van het Museum door leeftijd, door ervaring, inzicht en doorzicht, maar u waart, beste vriend Vankenhove, het centraal punt en de binddraad tegelijk, met de gloeispanning van uw liefde en goedheid, met uw voorlichting en hulp, met uw eeuwige jeugd, uw weergaloos dynamisme, uw onuitputtelijk optimisme.

In het kader van onze Bond en van ons Museum, in het geheel van uw leven rijst gij met de zuivere waarde van goud, bij degenen die een blijvende waarde vertegenwoordigen in de maatschappij.

Wij hier treuren bitter, bij de plicht van piëteit voor een onvervangbare vriend, bij de bewondering van een aangrijpend en indrukwekkend levenswerk.

Uw gedachtenis blijft in ons geplant als een lichtend toonbeeld en als een edel voorbeeld. Gij, beste vriend Vankenhove, blijft bij ons!

Renaat VAN DER LINDEN
Voorzitter van de Koninklijke Bond
der Oostvlaamse Volkskundigen en
lid van de Koninklijke Belgische
Kommissie voor Volkskunde en van de
Beheerkommissie van het Museum voor
Volkskunde te Gent.

(1) TEIRLINCK Herman : Isidoor Teirlinck Redivivus. De Brabantse Folklore. Tijdschrift van de Dienst voor Geschiedkundig een Folkloristische Opzoekingen der Provincie Brabant, Brussel. maart 1957, nummer 133, 12-19.

Richard Vankenhove, de blijmoedige

Het Museum voor Volkskunde is een klein rijk met veel kleuren en poëzie. De buitengewone voorzitter van de kommissie leefde daar in als een koning zonder praal en vertoon, als een prins der humoristen, als een gecamoufleerde dichter ... want (ik citeer Multatuli) — Al wat groot en verheven was, lokte hem aan en tegelijkertijd was hij onbevangen en naïef als een kind. — Daar hij af en toe de sappige volkstaal sprak, ging hij door bij sommigen voor plat en ordinair. Schijn bedriegt, de volksvriend, de aanhanger der demokratie behoorde tot de aristokratie van de geest! De rasechte Gentenaar was geen « lolletjes heer » maar de prettige uitvinder, de onvermoeibare zoeker naar het jolijt van onze Vlaamse overleveringen. Men zou de omvang, de grootheid en de bescheidenheid van zijn streven met een enig woordje kunnen bestempelen : het woordje blijmoedig. Blij en moedig in zijn prille jeugd, in de onvermijdelijke duisternissen van de schoonste zomer, is hij blij en moedig gebleven in de gure wind, in de ijselijke koude van zijn lange winterdagen. Het dramatisch einde van dat blijmoedig bestaan was een strijd op leven en dood.

Dan heeft de tweede vader van onze Gentse reuzen (na schepen Vermeulen), de hartstochtelijke zanger van het volkslied, de blijmoedige keukenpiet van « Palmares » met een heldenmoed de laatste strijd gestreden. Tot op zijn sterfbed toe is de organisator van de bovenste plank bekommerd gebleven met de regie van zijn laatste werk, namelijk de inhuldiging van het bijhuis te Gent van het Gemeentekrediet van België. Want onze onvervangbare voorzitter wou en kon van alles spel maken ...

Met zijn teergevoelig hart, met zijn brede geest heeft Richard Vankenhove alhoewel klein van gestalte, met reuzenkracht een reuzenstrijd gevoerd en gewonnen. Hij ruste zacht!

Er is een rijk waar niets meer sterven kan, het weelderig en kostbaar rijk van het verleden, het goddelijk rijk van de herinnering!

Edmond BOONEN
Erevoorzitter van de beheerkommissie
van het Museum voor Volkskunde.[1]

Richard Vankenhove, diene goeie wagen...

Beroepshalve kom ik voortdurend in kontakt met talloze mensen. Veruit de meeste ontmoetingen zijn oppervlakkig en vluchtig. Ten hoogste blijft een vage herinnering enige tijd nawerken.

Uit het tv.-programma « Op mijn kloefen zal ik vrijen » (1965) sprong echter een onvergetelijk figuur naar voren. Renaat van der Linden had met zijn onblusbaar entoesiasme de uiteenlopende ambachtsliederen gekozen en geschikte zangers opgesnord. De televisie is zichzelf verplicht dergelijke uitstervende volkskundige verschijnselen op film vast te leggen. Anderzijds maken de heem- en volkskundigen

(1) De Bond en het Museum bracht een bizondere hulde aan de heer Richard Vankenhove in 1964 : zie O.Z. XXXIX (1964) 114-115, 130-144.

nog te weinig gebruik van de auditieve en visuele media om hun opsporingswerk met wetenschappelijke ernst in brede lagen te verspreiden en voor het nageslacht te bewaren.

Van al die arbeidsliederen heeft het Dorslied bij mij wellicht de sterkste indruk nagelaten. Ook bij de kijkers sloeg het in. Toen ik onlangs met mijn gezin een autotrip maakte, zagen wij een boer met paard en kar de weg oversteken. Spontaan begonnen mijn dochtertjes (9 en 11) te zingen : « Hier is de boer die altijd dorsen moet! Moet-moet-moet! ». Zij bleken zich zelfs grote fragmenten uit het lied te herinneren. Zij hadden immers een wederuitzetting op het kleine scherm gezien.

Maar met het merkwaardige lied blijft ook de vertolker in mijn geheugen geprent. Nu de heer Richard Vankenhove het oude, haast primitieve opstapelende Dorslied niet meer zingen kan, staat zijn silhouet zuiver afgetekend tegen het grote vel papier, waarop de talrijke taferelen waren geschetst. Zijn stok wipte heen-en-terug over de volkse illustraties tijdens de talrijke strofen met hernemingen. Vankenhove was geen ongeduldig gelegenheidsakteur. In de volle overgave vergat hij lampen, kamera en mikrofoon en zong hij zijn geluk uit. Zijn geloof in de zangersvreugde hield de folklore levend!

Het gezelschap in het mooie interieur van de herehoeve werd door levensblijheid opgekitteld en begeleidde het refrein met een vreemdsoortig, vrolijk stoelenslagwerk. De geburen akteerden niet voor de televisie, maar vierden feest bij en met Richard Vankenhove, die lachte tegen de zon die door het venster naar binnen fonteinde.

Frans VERSTREKEN
Kineast bij de B.R.T.

Hulde aan Richard Vankenhove.

Overal waar Vankenhove schreef, sprak of akteerde, gaf hij blijken van een zuivere volkskundige definitie. Hij heeft het met zijn tijdgenoten gewaagd de reusachtige stof van een nieuwe wetenschap, de volkskunde, uit een sluimerende vergetelheid te ontrukken. Zijn uitgaven, zijn losse geschriften, zijn Kinderen-Alynshospitaal, zijn demografische studie waarin de volksgemeenschap en het volksleven worden geschetst maar ook worden herleefd en beleefd, hebben aan de veelomvattende etnische muziekwetenschap een streven afgebakend dat aan onze eigen universiteiten totaal ontbreekt.

Buigen wij beschaamd? het hoofd, wij huppelen het buitenland achterna met een halve eeuw kulturele achterstand. Met het heengaan van Richard Vankenhove wordt de kloof weerom groter, worden weerom vraagtekens uitgestippeld.

In de Koninklijke Belgische Kommissie voor Volkskunde, waarvan hij lid was, sloeg hij hamerend op de groene tafel om te wekken wat sluimerde. Dààr begon onze kennismaking.

Richard Vankenhove was de begeesterende spil van een kettingwerk dat de volksmuziek vanuit de meest verborgen hoekjes van de stad en het platteland naar het B.R.T.-archief lokte. Daarna werd het wetenschappelijk gewikt en gewogen. Daaruit sproten produkties die het nationaal patrimonium verrijkten, maar ook de buitenlandse radioluisteraars in verrukking brachten, terwijl de diverse universiteiten alover de wereld verspreid dit materiaal naar hun fakulteiten kanaliseerden.

Richard Vankenhove was één van mijn gewiekste en tegelijkertijd « vaderlijke » medewerkers. Zijn interpenetratie, zijn knipoog, de sympatieke lach, de gemakkelijke en vlotte kennismaking bij boer of intellectueel — zijn woord in de stal of in de aula — voor dit alles had hij de vereiste kwaliteiten in de mouw. En al deze kwaliteiten stelde hij ten dienste van ons nationaal opsporingswerk met een demokratische inborst, maar als het moest ook met een aristokratische lef. Hij was en bleef een echte Gentenaar.

Richard Vankenhove besefte tenvolle de waarde van de wetenschappelijke aantekeningen ten overstaan van het volkslied en de etnische muziek, van het raak en rijk vastleggen van tekst en melodie, ook van de meest uiteenlopende folkloretradities. In zijn huiskamer, het krioelde daar van werklust, hebben wij nog snoeperige plannen gesmeed, nauwelijks enkele weken voor zijn dood. Zijn lieve echtgenote was in dergelijk komplot altijd kroongetuige.

Nu moeten wij zonder hem voortploeteren. Maar zijn sappige Gentse klinkers blijven in ons hart voortbeieren. Richard Vankenhove duldde geen dramatiek. Zijn nalatenschap is voor ons allen een vingerwijzing naar nieuw arbeidsveld, nieuwe horizonten waarop Tijl, Dulle Griet en Breughel hun folklorepret uitdansen.

Deze hulde van zang en dans in onze Vlaamse Gewesten mag niet uitsterven. Daarom zal de B.R.T. op 17 en 24 november a.s. telkens van 17.15 tot 17.45 uur hulde brengen aan het werk van deze volkskundige. Dat deze uitzendingen, waarin zijn stem zal weerklinken, de uitstraling van zijn noeste arbeid mogen verbreiden.

Het is een belofte die nog verder zal worden aangevuld, want R. Vankenhove eist dat van ons geweten. De eigen kennis verrijken en de volksopvoeding dienen was immers zijn bijbel.

Hendrik DAEMS
Programmator Uitzendingen
Etnische muziek B.R.T. Brussel.

Richard Vankenhove als kindervriend (uittreksel)

En of gij nu voorzitter, sekretaris of medewerker waart, niets kon uw werkwijze veranderen : gij bleeft de allesdoende animerende spil die onvermoeibaar propaganda voerde, feestelijkheden op touw zette, toneelvertoningen inrichtte, kindercotillons leidde en aan de ingangplateau ging staan.

Maar al deze centrale aktiviteiten beletten U niet ook in de onderafdelingen het goede voorbeeld te geven. Hoeveel jaren waart gij niet voorzitter van het 4e schoolkomiteit van uw geliefde wijk Ekkergem. Ook daar deedt gij alles en nog wat : bij de jaarlijkse tentoonstelling van de Stedelijke Jongensvakschool kon men U aantreffen bij het ingangshek met twee geldbussen om een inzameling te doen voor uw kleintjes van Ekkergem die gij dan op Klaasdag, vermomd als de goede Sint zelf gingt opzoeken en bedenken met snoep en geschenken.

Is deze Sinterklaasfiguur waaraan gij zo graag leven gaaft niet het symbool van uw ganse streven geweest? Inzamelen om veel te kunnen geven en alzo kinderen gelukkig te maken.

H. Claeys, namens
— het Beschermkomitee der Gemeentescholen van Gent
— het Speelplein Henri Story
— het Vakantiewerk der Gentse Trekvogels.

Maurice DE PAUW uit Kalken vlecht REUZEN, vijf in 1967.

Reklame op de openbare weg

De reklame dorst en vorst naar nieuwe mogelijkheden. Ze zweeft en zwiert in de spandoeken die aan de staart van een vliegtuig hangen. Ze brandt en broeit in de neonverlichting 's avonds en 's nachts en in de lichtkranten op de gebouwen in onze grootstad.

De beste reklame heeft er nochtans immer in bestaan de afgewerkte waren op de openbare weg tentoon te stellen. U hoeft niet om of op te zien. U botst erop.

Wenst U op de openbare weg, of liever op het voetpad het geraamte van een reus te zien en erop te botsen? Reis mede naar Kalken. Op het voetpad dicht bij het centrum in de Vaartstraat bevindt zich een rieten gestalte van ongewone afmetingen. Wanneer een vakman beroepsfierheid bezit, laat hij zijn werk graag bezien en bewonderen. Zo geschiedt het met de prestaties van Maurice De Pauw. Zijn werk aanschouwt men alleen bij hem thuis, want men ontdekt zijn reuzen niet in stoeten en in optochten. Handige vrouwen en sierlijke klederen verbergen dan de gestalten die Maurice met een betrekkelijke regelmaat vervaardigt.

Hoe het groeide

Zijn grootvader Vincentius (±†1880) kende gewis geen naamkaartjes; zijn vader Alfons (1863-1940) kende die wellicht, maar bezat er geen; op hun kaartje paste intussen hetzelfde onderschrift als bij hem :

MANDEN- EN ZETELMAKERIJ

Het vak blijft bij honk in de familie De Pauw. Grootvader en vader vlochten manden en korven, mandjes en korfjes van allerlei formaat, van elke mogelijke vorm : draag- en hoenderkorven, fruit-, hond- en tafelmandjes, aardappelmanden, wiegen, fijn en grof werk, al dooreen. Er zijn er natuurlijk nog vele soorten gelijk bij elke mandenmaker. Maurice vestigde zich na de eerste wereldoorlog in Lokeren om daar hetzelfde vak uit te oefenen. Een knappe vakman verdient overal zijn brood. Daar heeft hij zijn eerste reuzen gemaakt of beter gevlochten. Een paar mannen van Overmere hadden aan de deur van zijn woning stapels manden gezien en hadden gezegd :

— *Daar woont iemand die misschien voor 't geraamte van de reus kan zorgen.*

In Overmere waren enkele mannen zinnens een reus en een reuzin op de wereld te brengen. De stapels manden verschaften inspiratie en een paar mannen van het komitee zochten Maurice op :

— *Zoudt gij reuzen kunnen maken?*

— *Natuurlijk,* antwoordde hij. Daar was geen zweem van twijfel mede gemoeid. Maurice flapt het er onomwonden uit :

— *Fantazie heb ik altijd gehad. Als een mand of een korf een tikje moet versierd worden, groeit dat zo vanzelf in mijn gedachten en in mijn handen, terwijl ik bezig ben. Ik beschik over een goeie fantazie en een ware scheppingskracht.*

De vertegenwoordigers van Overmere geloofden zijn verklaring, maar wilden, dat hij eerst met hen naar de reuzen van Lokeren zou gaan kijken. Zo gezegd, zo gedaan. Ze gingen kijken.

— *Wees gerust,* verzekerde Maurice hen. *Uw reuzen zullen even sterk en even fijn zijn als die van Lokeren.*

Hij nam de witte wissen en begon aan het onderlijf. De eerste steek liep vlot van stapel; rond de heuphoepel bevestigde hij de bijsteek, of de tweede reeks wissen voor het bovenlijf en de reus en de reuzin van omtrent drie meter hoogte waren zonder veel barensweeën op de wereld gekomen. Hun formaat was natuurlijk niet te reusachtig : de lengte omtrent drie en de breedte aan de voeten omtrent een meter. De schouderbreedte herinnert Maurice zich helemaal niet. Het koppel was klaar; het pronkte te Overmere, dat horen en zien verging en de naam en faam van De Pauw was stevig gegrondvest op deze prestatie.

De broeder die thuis in Kalken hielp, stierf vrij vroegtijdig op de leeftijd van achtentwintig jaar en vader Alfons liet zijn zoon in Lokeren niet los. Maurice verliet de textielstad aan de Durme, bekend om haar bedrijven van konijnen- en varkenshaar voor vilt, en begaf zich terug naar de landelijke gemeente waar hij geboren was. Manden en wiegen, korven en zetels, rust- en tuin- en zitbanken, stoelen en tafels, alles kwam in en door zijn vlugge vingeren tot stand. Maar ook de komitees die reuzen verlangen, vonden de baan naar zijn woonst in de Vaartstraat. Vertegenwoordigers van de verenigingen kwamen uit Wanzele, Heusden, Lokeren, uit Kalken zelf; thans in 1967 is hij er vijf aan het maken, een voor « Het houten Muziek » uit Wetteren ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van deze eigenaardige maatschappij, een voor een groepering uit Zele, een voor Massemen en twee voor Lokeren.

De tuin van manden- en zetelmakers kan men vooral 's winters van ver herkennen. Daar zitten wissen in lange rijen in de grond; handelaars uit Eksaarde of Uitbergen leveren ze aan De Pauw. De grote wissen die een jaar oud zijn, worden bij deze handelaars in de maand november of december rakelings langs de grond afgehakt en in kleine bundels aan de vlechter geleverd; hij stopt ze in de grond; in de loop van de maand april of mei komt er leven in en beginnen ze te schieten. Dan staan twee tot drie weken hard en lastig labeur en slameur op het programma, te weten het « repen »; wis voor wis moet de jeugdige stok zijn schors verliezen en wit — of naakt indien ge wilt — liggen drogen. Dat repen gebeurt op allerlei manieren; vroeger en thans nog in de streek van Zingem slaat de vlechter een paar stevige ijzeren stokken dicht naast elkaar in de grond en dan mag de hele familie een hand toesteken om daar wis na wis door te trekken; daar is heel wat handigheid voor vereist.

In Kalken geschiedt het aldus. Maurice trekt eerst de onderkant door de spie, daarna de bovenkant of top, zodat de schors over de hele lengte losgetrokken is; dan neemt zijn vrouw de wis en verwijdert met vlugge beweging de schors van het ene uiteinde tot het andere; zo schiet het werk op; man en vrouw hebben elk hun aparte taak; de handen en armen krijgen geen ogenblik rust.

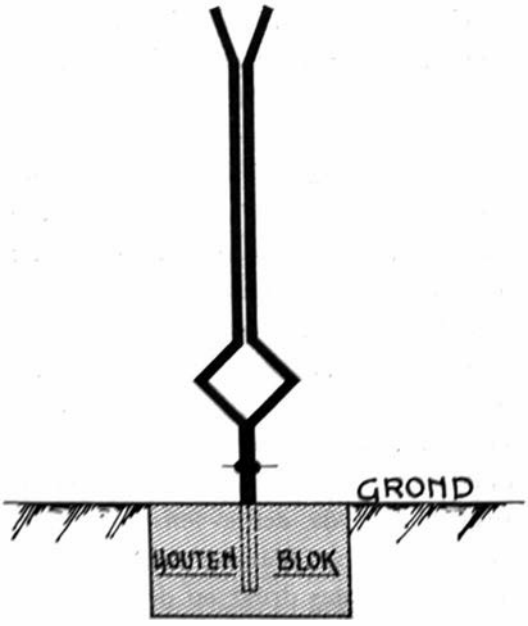

Maurice heeft er een eigen systeem op gevonden; twee ijzeren staven in gesmeed ijzer heeft hij onderaan tot één stuk samengevoegd, nadat ze even een ruit vormen; wanneer hij de onderkant of de top van een wis door de spie rukt, schuiven de staven even van elkaar weg en wordt de schors losgetrokken. Dat ijzeren stel van Maurice zit vastgeklemd in een houten blok in de grond.

Het drogen van wissen neemt slechts één dag in beslag.

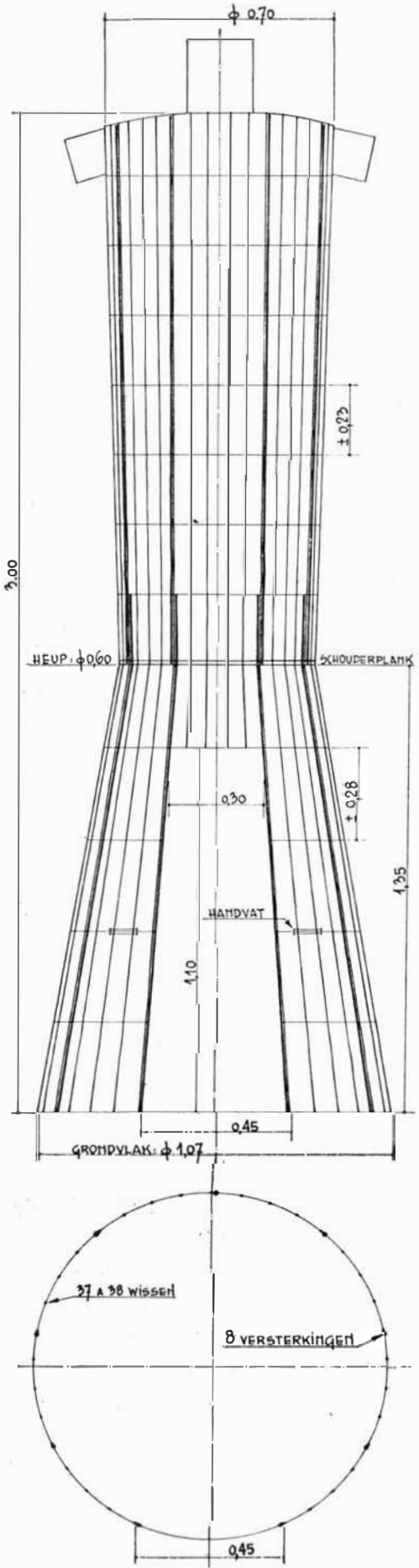

De bouw

De basishoepel heeft een diameter van omtrent 1,07 meter; de omtrek meet dus 3,360 meter. Van aan de basis vertrekken zevendertig of achtendertig wissen van drie meter lengte de hoogte in en reiken tot aan het « armstuk ». de wissen zijn onderaan zeven tot acht centimeter van elkaar verwijderd. Maurice De Pauw poogt door de bouw van het geraamte, wel bepaald door een licht versmallen in het midden, een gelijkenis met het menselijk lichaam na te bootsen. De breedte onderaan bedraagt 1,07 meter, in het midden 60 en bovenaan 70 centimeter.

De afstand van de basis tot de draagplank of schouderhoogte bedraagt 1,35 meter; om de achtentwintig tot dertig centimeter krijgt men een « feitse » of twee gevlochten banden; aan de basis bevinden zich soms drie gevlochten banden boven de hoepel; aan het bovenlijf zijn de « feitsen » niet zo ver van elkaar verwijderd, namelijk 22 tot 23 centimeter.

Maurice verwerkt vier hoepels in de reus, een onderaan, een op schouderhoogte, een aan het armstuk en een aan de hals.

In het benedenlijf blijft een opening, langswaar de drager in het geraamte kruipt. Afmetingen van deze opening : 45 cm breedte onderaan, 30 cm bovenaan, 1,10 m hoogte.

Aan de hoepel op de schouderhoogte is een plank bevestigd, met een ovale uitsnijding en van een kussen voorzien, om op de schouders van de drager te rusten. Aan de derde feitse of band onderaan brengt Maurice twee handvatten aan; de reus drukt op de schouders van de drager, maar deze houdt tegelijk het voorste deel van het geraamte voor zich vast; elk handvat vertoont haast

dezelfde vorm als een handvat van een mand.

Aan de uiteinden bovenaan is een band voor een armstuk bevestigd, en in het midden bevindt zich een hals om de kop vast te maken.

Om de zeven tot acht wissen verstevigt Maurice zijn stel door er een stok (een wis van twee à drie jaar) bij te vlechten; de stok is omtrent 1,60 m lang en loopt van de basis door tot de band boven de draagplank; de overeenstemmende stok die van boven naar beneden strekt, reikt tot de band van de draagplank; op deze hoogte is regelmatig een wis door de uiteinden van twee stokken vastgesnoerd.(1)

Degenen die de reus kleden, maken gewoonlijk de kop met linten of latten aan het halsstuk vast.

Het vlechten van een reuzin vergt voor Maurice meer werk, d.w.z. drie tot vier uren, vermits hij de ronding van de borst zo natuurlijk mogelijk poogt weer te geven. Hierin wordt hij gedreven meer door kunstzin dan door gewin. Hij werkt omstreeks 25 uren aan het rieten geraamte van een man. De kopers betalen twee tot drie duizend frank voor het geraamte.

Het artikel verstrekt een uitstekend voorbeeld voor de prestaties van een vakman die de traditionele bouw van de oude ommegangreuzen niet kent.

De heer René Meurant, sekretaris van het Internationaal Studiekomitee betreffende de Ommegangsreuzen, en lid van de Koninklijke Belgische Kommissie voor Volkskunde, Waalse sektie, heeft de indruk, dat de breedte onderaan de nodige stabiliteit van de reus in alle gevallen niet kan verzekeren. Ze staat niet in verhouding met de hoogte van het geraamte. We hebben in Massemen en Zele de dragers ondervraagd en die blijken er geen hinder van te ondervinden.

De positie van de handvatten is voorzeker niet de beste, vermits ze in vergelijking met de algemene opvatting, te laag zijn. De drager zal zijn reus gemakkelijker in evenwicht houden, wanneer hij met de handen twee vertikale stokken van het geraamte dicht bij de draagstoel, in ons geval hier bij de schouderplank, grijpt. De handen zijn immers niet bestemd om te dragen of te heffen, maar om te richten en de reus in evenwicht te houden. Auteurs dragen gewoonlijk geen reuzen, maar schrijven erover. De dragers van Aat verklaarden de waarde van de vertikale stokken aan de heer Meurant, maar de reuzen meten er omtrent vier meter en wegen iets meer dan honderd kilogram. Een dodelijk ongeval heeft zich voorgedaan te Leuze,

1) Ik betuig mijn ware dank aan onze sekretaris Maurits Broeckhove die bereidwillig de bouw van het geraamte, en het tuig voor het repen van de wissen tekende.

met een reus, waar de breedte onderaan helemaal niet in verhouding was met de hoogte. Het gewicht bij de reuzen in Wallonië blijkt ook aan de hoge kant te liggen.

Maurits De Pauw is 62 jaar geworden op de dertiende van de korte maand. Zijn levenswijze of zijn werk, of beide hebben hem niet als een bejaard man gemerkt. Hij hoort bij de reeks « jonger dan je denkt » en ziet er uit als iemand die amper een halve eeuw achter de rug heeft.

Wij wensen dat hij nog af en toe een reus mag vlechten.

Renaat van der LINDEN

BOEKBESPREKING

PIERRE DE MEYER. : **« Vergeten landbouwalaam ».** « Groei », jg. XXII (1961) 5-6, 36 blz., 65 afbeeldingen.

P.D.M. verklaart in zijn inleiding hoe hij aan zijn verzameling oude landbouwwerktuigen begonnen is. Deze verzameling groeide in 1962 uit tot het privaat landbouwmuseum « De Marquette » te Wachtebeke. Hoofdstuk III geeft een paar blz. verklaring over inhoud en werking van dat museum.

In hoofdstuk II schrijft P. D. M. vooreerst vrij uitvoerig over de evolutie van hak tot Brabantse ploeg en de verdere konstruktieontwikkeling van dat laatste alaam.

Verder volgt de schrijver het werk op *de akker* volgens de jaarlijkse arbeidscyclus en haalt hierbij het gebruikte voorwerp aan, naargelang de maanden (b.v. herfstmaand en zaaimaand; wintermaand, « harde » maand, ijsmaand, sprokkelmaand, enz.) : eggen (types), zaaikleed, zaaimandje, sleep of horde, molberden, beerkarren en -tonnen, rollen, binoot, beerploeg, zeis, gaffel, rijf, pik, pikhaak, sikkel, bietenkar.

Voorwerpen uit *de schuur* komen daarna aan de beurt : slagpaard, vlegel, bookhamer, dorsraak, wan, wanmolen, kafslager, kweermolen, meelzeef, weegmiddelen. Uit *de stal* worden werktuigen besproken als : houten loofmolen, snijpaard, paarde- en ossejuk, slachtblok, zoutkuip, vleeshaak, melkzeef, teilen, stootkarn, tuimelkarn, rosmolen...

Ook het *broodhuis* (bakhuis) met trog, ovenbezem, deegschop, ovenhaak, broodschieter, haardpook worden behandeld.

P.D.M. verduidelijkt zijn tekst geregeld door verklaringen over het gebruik dezer tuigen en gaat af en toe te rade bij Paul Lindemans : « Geschiedenis van de landbouw in België » en bij Dr. J. Weyns : « Bokrijk, tuin van de Vlaamse volkskultuur ».

Ten slotte wijdt P.D.M. enkele blz. aan het gedeelte dat hij noemt : « Van vlasplant tot lijnwaad » en waarin hij voorwerpen uit het vlasbedrijf bespreekt : reep, bookhamer, vlasbraak, hekel, zwingelberd, zwingel, zwingelmolen, spinrokken en konkel, spinnewiel, haspelmolen, getouw met schietspoel.

Alles bij elkaar is deze bijdrage interessant omdat ze op bondige wijze vergeten landbouwalaam opnieuw voor de geest brengt en ons zal aanzetten een bezoek aan «De Marquette» te brengen.

L. HOSTE

TONKE DRAGT. « De Zevensprong », Uitg. Leopold's. Den Haag, A. Manteau. Brussel 4. 284 blz., 175 F.

Heb je wel gehoord van ... zo begint het lied en de dans. Thans pronkt de titel van het lied en de dans als de titel van een boek, dat een ereplaats verdient onder de jeugdboeken. De schrijfster won in 1963 de prijs van het beste jeugdboek in Nederland. En waarom pronkt deze uitgave met dergelijke titel? De inhoud is geborduurd op het stramien van het lied. Een jonge schoolmeester speelt de hoofdrol. Hij verstaat o.a. de kunst uiterst knap te vertellen, ook in de klas (hetgeen men niet altijd kan getuigen in het onderwijs).

Daar is niet alleen een leerkracht, maar ook een geheimzinnig kasteel, een schat, een adellijke wees als eigenaar van het slot, maar de dwingelandij van een gierige en hebzuchtige oom. De onderwijzer sleept de kinderen van de school mee in het speuren en sporen, maar hetzelfde kinderlied komt herhaaldelijk van pas : bij en door het zingen van het lied wordt het geheim opgelost.

We vinden slechts zelden een titel met volkskundige waarde boven een roman of een jeugdboek. Een oud lied speelt een rol in het verhaal. Daarom alleen reeds loont het volgens onze mening de moeite de schrijfster en haar werk aan te stippen.

Renaat van der LINDEN

SIMONS, Gerard : Paulatem, kleinste gemeente van Oost-Vlaanderen. Uitg. De Vlaamse Toeristische Bibliotheek, V.T.B., Antwerpen, nummer 77.

Jozef van Overstraeten, stichter-hoofdredakteur van deze reeks, is erevoorzitter van het Verbond voor Heemkunde. In 1943 ontstond een « Heemkundige Biblioteek » onder zijn leiding; in nummer 1 « Inleiding tot de Heemkunde » (75 blz.) schreef hij de twee eerste bijdragen : Wat is Heemkunde? en Werk voor onze Heemkundigen en onze Studiekringen. De aanloop voor deze korte recensie steekt van wal ruim twintig jaar geleden om te getuigen, dat de studie van Gerard Simons een parel betekent in het streven van de voorzitter van V.A.B. & V.T.B. Onderwijzers, leerkrachten en studiekringen vinden in deze brochure de rijkdom die een lokaliteit met 146 inwoners aan vorsers biedt. Een parochie zonder pastoor, pastorie en veldwachter blijkt ogenschijnlijk weinig materiaal te bieden, maar elk blad verstrekt een rijke oogst gegevens van de heem- en volkskundige die het ganse dorp door en door kent en peilt, van de historicus die alle mogelijke bronnen heeft geraadpleegd en verwerkt. De meisjesnamen, de bodemgesteldheid, de gehuchten, plaatsnamen, lenen, heerlijkheden, aanzienlijke geslachten, ingrijpende gebeurtenissen in bepaalde omstandigheden, de meidagen van 1940, de kerkelijke geschiedenis, het kerkgebouw (met de blik en kennis van een kunsthistoricus gezien), en andere punten komen raak en nauwgezet aan de beurt. De kleinste gemeente? Wellicht, maar belicht als de waardevolste parel, door een knap medewerker van ons orgaan.

R. van der Linden

VLAAMSE KINDERZANG (V)

Deze vijfde bijdrage over *Vlaamse kinderzang* te Zwijnaarde (Gent) handelt over het koorddansen[1].

Onder al de expressievormen van het volkskind mogen de koorddansliederen wel als de meest sprekende gelden. Wilt u het opgroeiende meisje leren kennen, zowel naar lichamelijke groei als naar rijping tot de volwassenheid, luister dan naar taal en toon, naar zwaai en zwier, naar stap en stem bij het koorddansen. In een harmonisch geheel van zang, spraak en dans komt tot uitdrukking al wat Eva's dochtertje's beroert, waarop ze hun zinnen zetten, wat trilt in hun kunstgevoelig gemoed en wat gratie brengt in beweging, houding en manieren.

Wie zich tevreden stelt met wat grasduinen in het liedrepertorium van onze meisjes, zal zich hier wellicht vermaken in een populair deuntje, daar in een lachbui schieten over het vrank bekje van de kinderen; hij zal soms de indruk krijgen dat deze zangwijzen en teksten zo maar een poespas zijn zonder stijl noch lijn. Dit zou een vergissing zijn. Achter de koorddansliederen als groep beschouwd schuilen eigen aard en traditie. Laten we dit aan enkele kenmerken aantonen die ook lezers zonder hogere muzikale ontwikkeling kunnen waarnemen.

De koorddansliederen nemen een aanzienlijke plaats in onder de verschillende soorten liederen die we in de Vlaamse kinderzang ontmoeten. Een repertorium van 20 à 25 liederen, samen met de passende danswijzen, is geenszins overdreven voor meisjes die nog in de gelegenheid verkeren het koorddansen te beoefenen. Onze meisjes te Zwijnaarde, waarvan de onderhavige liederen afkomstig zijn, zongen en dansten, gemiddeld per kind, 25 à 30 verschillende liederen. Nu zou men kunnen denken dat de meisjes gelijk welke van de door hen gekende deuntjes zouden aanwenden om daarbij in de koord te springen. Volwassenen in school en leven handelen zo : ze grijpen soms weinig overwogen, naar willekeurige muziek om daarop te laten marcheren en lichaamsoefeningen te doen uitvoeren. Het volkskind doet dat niet. In zijn muzikale verbeelding vormen lied en dans een niet te verbreken eenheid. Wel is het mogelijk dat het kind een koorddanslied zingt, zonder daadwerkelijk te dansen; maar de danswijze is innig verbonden met een bepaald lied. Zo ook is het musisch-vaardig zwaaien en draaien van de koord volledig ingegeven door het geëigend lied.

De volgende bijdrage zal andere voorbeelden van koorddansliederen brengen en de toelichting bij hun zang- en danswijze voortzetten.

Dr. L. GELBER

---

1 Zie voor I, II, III en IV : Oostvlaamsche Zanten XXXXIe jg. (1966) 162-168, 210-213, XXXXIIe jg. (1967) 46-49, 90-93.

Wip! zei den hond

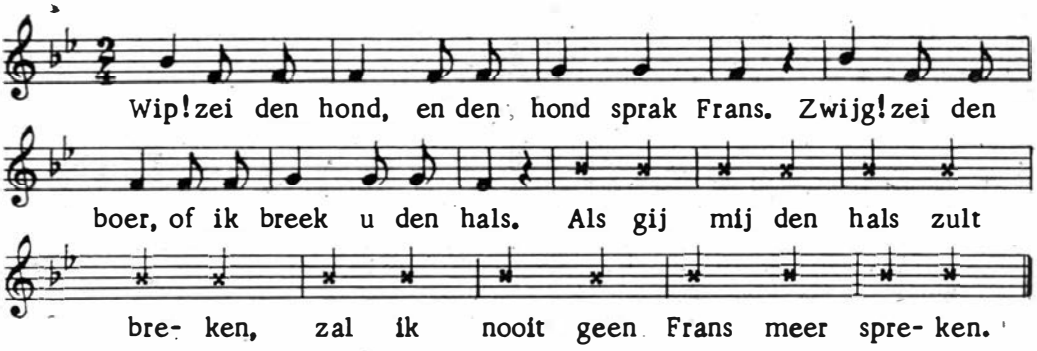

Crème-de-glace

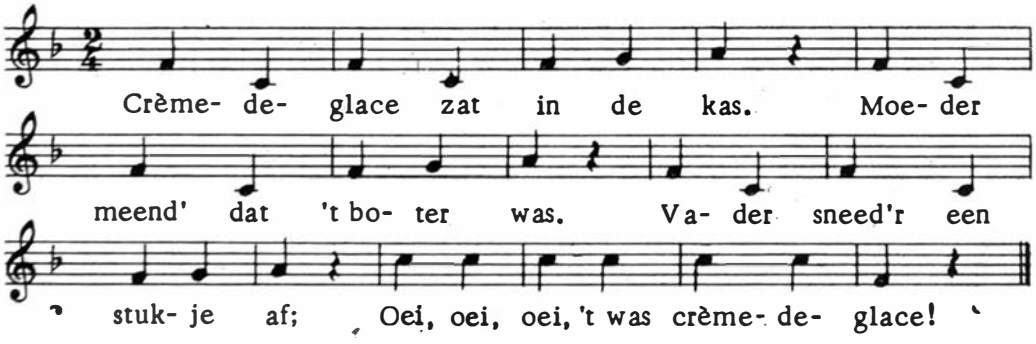

Op de molen

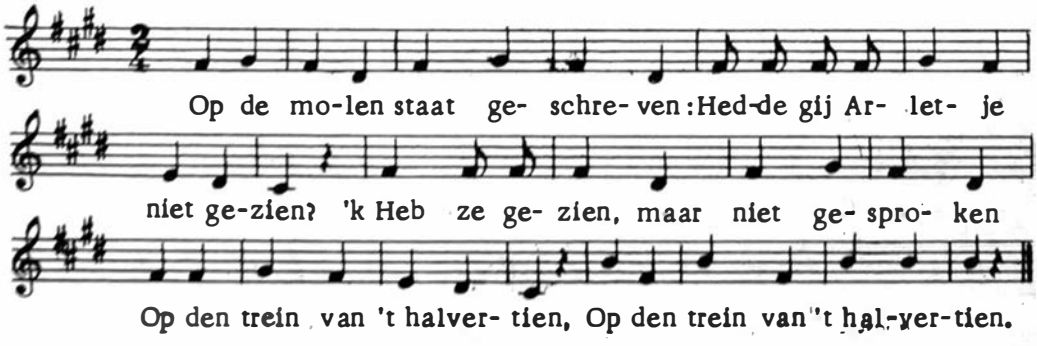

Peetje jenever

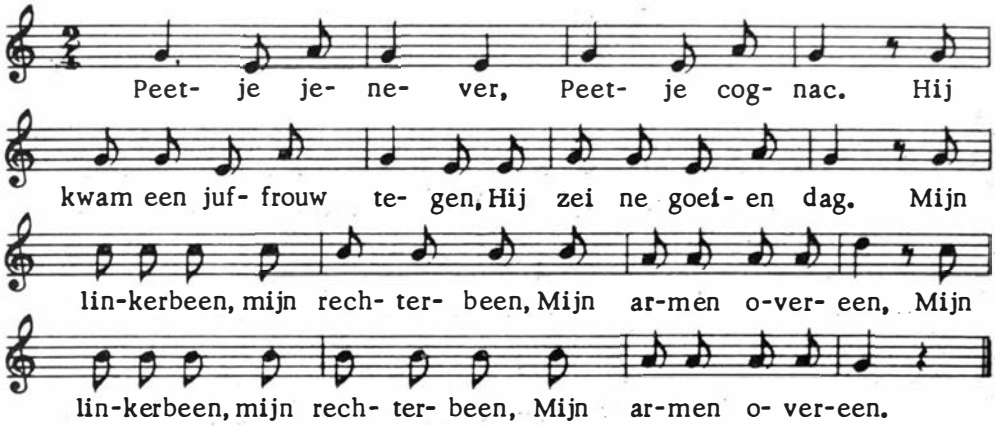

Naar 't schole

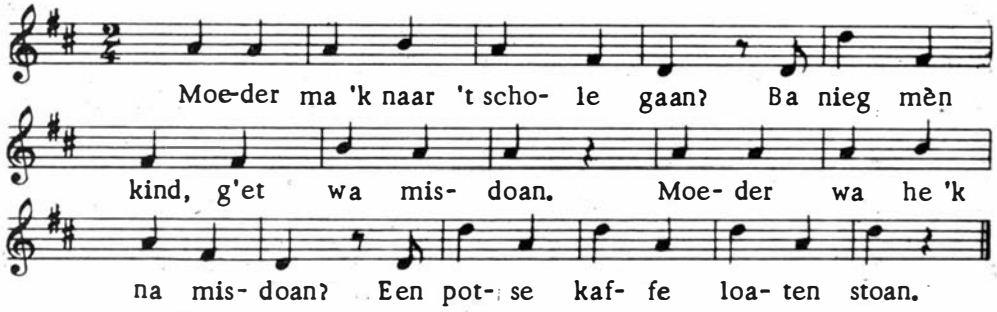

Saradiene

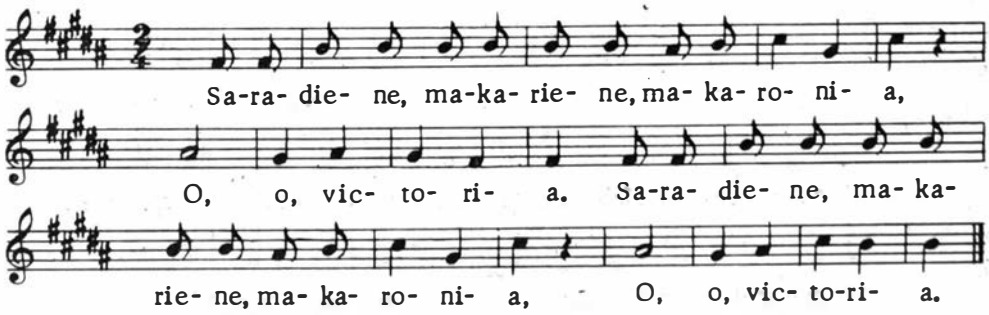

Mijn lief

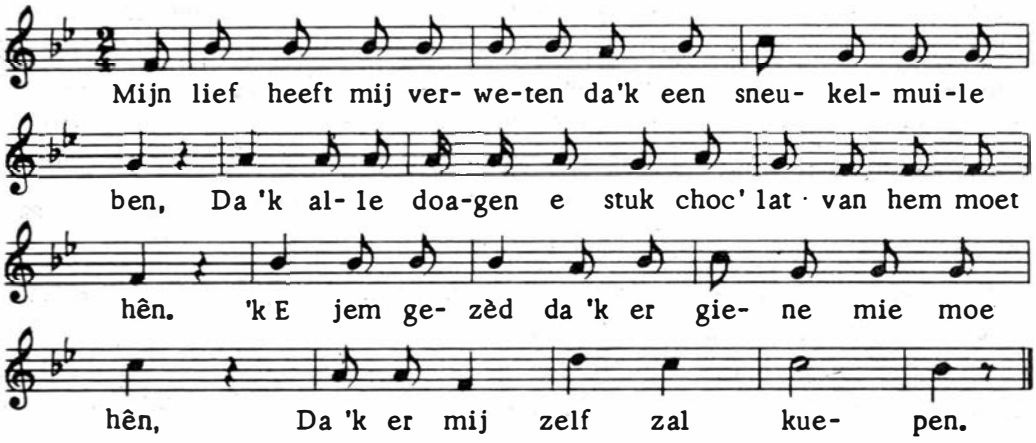

Ma mère

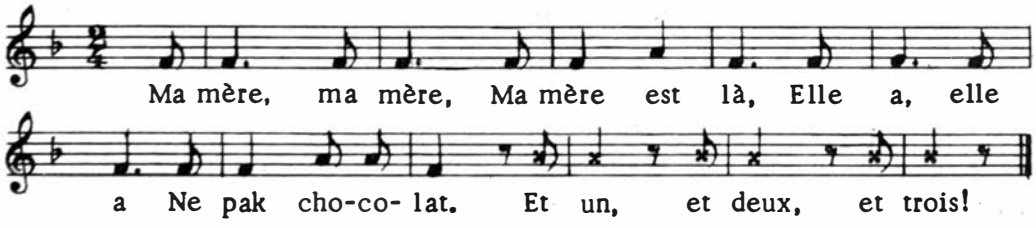

Een vogeltje

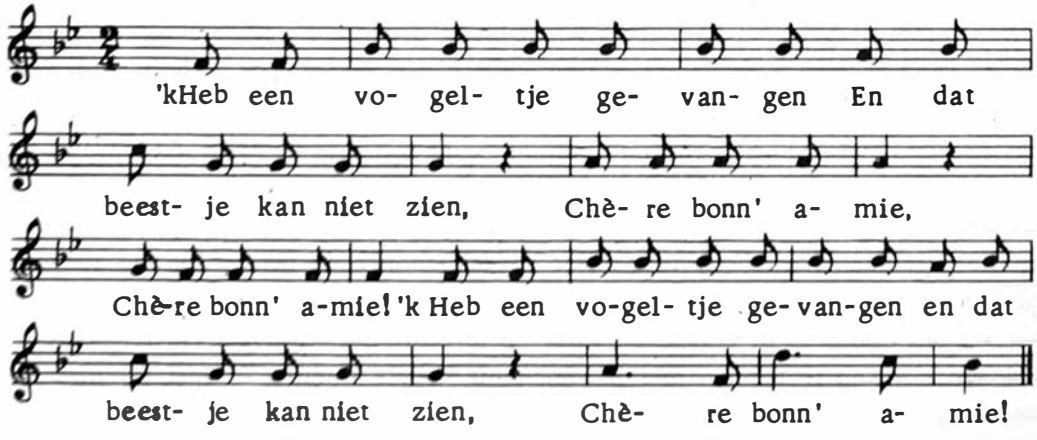

Arsène Goedertier, een Wetters folklorist

De naam Arsène Goedertier geniet in de annalen van de kunstgeschiedenis en in deze van het gerecht een grote vermaardheid. Sinds 1935 is de naam van Arsène Goedertier innig verbonden met de kunstroof van de panelen van het Lam Gods. In de nacht van 10-11 april 1934 werden de panelen van de rechtvaardige Rechters en St.-Johannes de Doper ontvreemd uit de St.-Baafskathedraal te Gent.

Het gerecht onderhandelde over de losprijs van 1 miljoen met een onbekende. Wie was de dader? Wie was de medeplichtige?

Door een toeval ontdekte men de onbekende onderhandelaar. Arsène Goedertier (°Lede 1876, †Dendermonde 25 nov. 1934) kreeg tijdens een politieke spreekbeurt te Dendermonde een hartaanval. In het aanschijn van de dood verklaarde hij : « Ik weet waar de panelen van 't Lam Gods zitten! » Meer kon hij niet meer zeggen; hij stierf enkele ogenblikken later. Toen hij op 29 november 1934 te Wetteren ter aarde werd besteld en over de dode niets dan goeds werd gezegd en afgelezen bij het open graf, besefte nog niemand welk geheim de dode in zijn graf had meegenomen.

Zijn afscheidswoorden deden het gerechtelijk apparaat onmiddellijk in aktie treden. Arsène Goedertier werd dé verdachte nummer één als de vermoedelijke dader van de diefstal of als zijn medeplichtige. Totnogtoe werd nog niet prijs gegeven welk het juiste aandeel in deze ontvreemding is geweest van Arsène Goedertier, hetzij als dader, hetzij als medeplichtige, zodat we hem geenszins de naam mogen geven van « de dief van 't Lam Gods » zoals die gebruikelijk in de volksmond ligt.

Door het feit dat Arsène Goedertier zeer in de aktualiteit gestaan heeft en deze gebeurtenis nog zeer fris in het geheugen ligt van de personen die hem gekend hebben, werd hij als mens veelal belicht van verschillende standpunten uit. Hij was koster geweest te Wetteren; als wisselagent, wonende in de Wegvoeringstraat te Wetteren, genoot hij wel achting en vertrouwen van de bevolking. Men noemde hem « Mijnheer Arsène ». We hebben hem goed gekend. De nadere kennismaking met Arsène Goedertier verplicht ons nog iets meer te zeggen over Mijnheer Arsène. Hij leefde in en met zijn eigen wereldje. Een van zijn zonderlinge facetten die men hem aanwreef was een liefhebber te zijn van alles wat oud en versleten was. In dit verband ging zijn belangstelling niet alleen naar al wat kunstvol, en naar al wat antiek was. Hij stelde ook veel belang in de folklore. Zeer graag praatte hij met zijn dorpsgenoten over hetgene vroeger zoveel schoner en beter was dan datgene wat behoorde tot zijn generatie. Zijn belangstelling voor het volksleven komt ons voor als een dualisme in zijn levenswijze en levenswandel. Hij gaf er wel de voorkeur aan omgang te hebben met personen uit hogere standen of met families uit burgermilieus met een levenswijze uit de belle époque. In familie sprak hij uitsluitend Frans. Zijn schrijftaal was Frans. Toch voelde hij Wetters en kon hij zijn oorsprong niet verloochenen volks te voelen en volks te denken.

Arsène Goedertier verdient de naam een Wetterse folklorist te zijn. We kunnen met zekerheid bevestigen dat hij een paar interessante bijdragen schreef over de Wetterse folklore. Wellicht rijst ook bij U de vraag op : « Hoe weet U dat met zekerheid te schrijven? ».

Toen we, in samenwerking met Dr. J. Wouters, kunstschilder L. Janda en lic. Alfons De Paepe onze eerste pennevruchten en groene artikels publiceerden in het plaatselijk weekblad « De Schelde » onder de gemeenschappelijke titel « Wetteriana »(1) deden we een oproep tot de Wetterse bevolking om bijdragen in te sturen over lokale volkskunde. Er kwam wel een zekere reactie vanwege vriendelijke lezers en van het geachte publiek. Langs de drukker om kregen wij, als medewerkers van Wetteriana, inzage van alle ingezonden mededelingen.

Maar op een bepaald ogenblik, publiceerde de drukker van De Schelde — buiten ons medeweten — een artikel over « De folklore bij het topspel ». Deze bijdrage was zeer interessant, zodat we bij de drukker informeerden wie de inzender was. In onze ogen was hij een folkloristische vrijschutter die zich niet gewaardigde kontakt te nemen met Wetteriana. Wie was die onbekende? Persoonlijk vernamen we van drukker Pieter Van Nieuwenhuyse, dat de opsteller niemand anders was dan « Mijnheer Arsène ».

Enkele maanden later verscheen van Arsène Goedertier een tweede bijdrage, getiteld « Het oplaten van de vlieger ». Over de identiteit van de auteur hebben we geen twijfel; het artikel was ondertekend met de initialen A. G. Andermaal werd het auteurschap nog bevestigd door de drukker.

Wanneer we aan Arsène Goedertier de naam van Wetterse folklorist durven toekennen, dan is het omdat we zijn artikels over de Wetterse folklore kunnen waarderen. Ze werden geschreven met een gewetensvolle nauwkeurigheid die getuigenis aflegt van een sterke opmerkingsgeest en van het vertrouwd zijn met het levend volksleven.

Over de figuur Arsène Goedertier is er al veel gezegd en veel geschreven. Moge deze toelichting ertoe bijdragen om hem beter te leren kennen als mens, als Wetteraar en als folklorist.

Opdat onze herinnering aan de folklorist Goedertier niet helemaal in vergetelheid zou geraken, willen we niet nalaten twee van zijn bijdragen te publiceren. Sinds de artikelen verschenen zijn in De Schelde, is er een 35-tal jaren verstreken.

---

(1) *Nieuws- en aankondigingsblad voor Wetteren en omstreken « De Schelde ». Drukker-Uitgever : P. Van Nieuwenhuyse, Hoogstraat, Wetteren.*
27ste jg. (1933), nr. 18, 30-4-33, « Folklore van onze Wetterse streek » (L. Janda); nr. 22, 28-5-33, « Wat is en wat wil Wetteriana? » (A. De Paepe); nr. 24, 11-6-33, « Wetteriana-berichten » (A. De Paepe en M. Daem); nr. 25, 18-6-33, « Wetteriana » (M. Daem); nr. 25, 18-6-33, « Wat is folklore? » (J. Wouters); nr. 30, 23-7-33, « Het oud Wettersch volkslied » (A. De Paepe); nr. 34, 20 8-33, « Het woord sterven in het Wettersch volksleven » (M. Daem); nr. 36, 3-9-33 en nr. 42, 15-10-33 « Karel De Brichy » (L. Janda); nr. 39, 24-9-33, « Herman Broeckaert » (A. De Paepe); nr. 50, 10-2-33 « St.-Niklaasviering » (A. De Paepe); nr. 53, 31-12-33 « St.-Niklaasviering in Nederland »; idem « Kerstmis »; 28ste jg. (1934), nr. 1, 7-1-1934, « Nieuwjaar »; nr. 2, 14-1-34, « Driekoningen »; nr. 9, 4-4-34, « Onze Sociale Rol » (M. Daem); nr. 39, 14 10-34, « Leeft Wetteriana nog? » (M. Daem); nr. 41, 29-10-34, « Leeft Wetteriana nog? » (M. Daem); nr. 47, 9-12-34, « De folklore van December »;
29ste jg. (1935), nr. 6, 10-2-35, « Kijk op het ontstaan en de evolutie van het volkslied » (L. Janda).

De inhoud van de bijdrage is niet verouderd. We willen aan Arsène Goedertier geven wat hem rechtmatig toekomt.

Hierna volgen de bijdragen in hun originele vorm, met een aangepaste spelling.

De folklore bij het topspel[2]

Voor enige dagen kwam een mijner zoontjes te huis uit de school en bracht een topken mede; een klein onnozel topken, 't welke hij draaien deed met een gewoon « commandekoordeken »!

Toen ik hem met het onschuldig speelgoed bezig zag, toppende gelijk de meisjes het doen, riep ik hem lachend toe : Wel, wel in onze tijd ging het er anders van door!

En met één, overdacht ik onze gulden kinderjaren, wanneer wij zo driftig stonden te toppen op het grote speelplein « de Ronde » die zich midden van de markt bevond.

Elkeen weet dat het topspel zo oud is als de straat, maar weinigen hebben opgemerkt, dat het over eeuwen en over geslachten, een eigenstandig woordenboek heeft verkregen, waarin ieder woord zijn juiste betekenis en elke beweging hare afgetekende uitdrukking vond.

Deze eigenstandige woorden waren zo vast bij de jeugd ingeworteld, dat wij onmogelijk andere uitdrukkingen bij het spel konden toepassen. En om wille dier vastgenestelde uitdrukkingen welke ontelbare jaren onveranderlijk zijn gebleven wil ik hier een kleine beschrijving geven van hetgene ons geliefd spel aanging en elk spel-eigen woord uitzonderlijk onderlijnen.

Onze toppen waren veel groter dan het hedendaags commercieel topken, waarin een puntig nagelken is geslagen.

Het « tophout », dat omtrent een doorsnede had van zeven à negen centimeter, werd door onze beste Wetterse tuitendraaiers vervaardigd.

Aan het puntig deel werd een vierzijdig hol aangebracht, waarvan de vlakte in het center van het tophout op één punt samenvloeien. Hoe de draaiers het aanlegden om de holte juist in het midden van den top aan te brengen, is moeilijk om aan te duiden.

In die holte, het « pinnegat » genaamd, werd een stalen « pinne » gestoken, wier vier zijden kwamen aanpassen in het pinnegat en waarvan het buitenste einde rond was afgevijld.

De smid welke een goede pinne maken kon, mocht met reden onder de knapste smeden van het dorp worden aangetekend.

Gelijk gij ziet, was het vervaardigen van een top geen « klein bier » daar het de effectieve samenwerking van twee ervaren vakmannen vereiste.

Geen wonder dus, dat zulk kostbaar en solied speelgoed, van vader op zoon en soms van nonkel op kozijntjes overging!

---

(2) De Schelde ,Nieuws- en aankondigingsblad voor Wetteren en omstreken, 27ste jg. (1933), nr. 43, zondag 22 oktober 1933.

In plaats van het hedendaags commande-koordeken diende de topper te zorgen voor een « toppees ». Deze werd door de kinderen met eigen handen uit vlas gevlochten.

Het bovendeel was dik en versmolt geleidelijk tot een dun koordeken met een knoopken aan 't uiteinde : « het snoerken ».

Boven aan de « pees » werd er met een fijn koordelen een stoksken bevestigd, hetwelk dikwijls bij veelvoudig gebruik, de vingeren van de hartstochtelijke spelers kneusde.

Om dit te voorkomen, staken de gewone volksjongens daar een stukje konijnenvel over, dat uit het konijnenstaartje was geknipt. Enkele onzer makkers konden zich de luxe permitteren van een stukje wollig schapenvel : dat waren de aristokraten van het speelplein en ze stonden met hun schapenvel ver boven de konijnenstaartjes!

Als het tophout en de pinne in gepasten stand waren geplaatst, dan draaide de top zuiver en zacht. Dan « stond hij zoete ».

Bemerk waarde Lezer, hoe vriendelijk dit is gezegd.

Maar als het center defect was, toen draaide de top ruw en schodderend. Hier ook vond de folklore een typiek en juist klinkend schodderende benaming : « hij dobbert ».

Om hem « zoete te zetten » waren er verschillende kleine middelen. Het doeltreffendste en ook het meest gebruikte was nochtans, van in het pinnegat wat verse... peerdestr... te steken.

Hielp dit natuurmiddel niet, dan was het onnodig nog met nagelkens of afsnibbelen te proberen!

Er waren twee manieren van de top uit te werpen : « intrekken », de zachte manier, best gepast voor de meisjes. « Het kappen » daarentegen, dat een forse en brede armbeweging vereiste, hoorde feitelijk meest toe aan de jongens.

Als de top niet goed « opgewonden » was, meestendeels omdat men vergeten had het puntje der pees in de mond nat te maken of eens op de top te « spukken » dan « vloog hij uit » als een steen, en werd er geroepen : « scheenhout ». Het S.O.S. van 't verleden!

Soms ook sprong de pinne door het geweld, uit den top. Dan riep men « pinnegebrek ».

Is dit niet karaktervol en gepast klinkend? Pinnegebrek! Te vergeefs zoudt gij iets perfekter zoeken.

Indien men met kracht en zwier had gekapt dan draaide de top zo lief en aangenaam dat « hij ronkte als een biebieken ». Men wipte hem met een beweging van den wijsvinger op de hand, « oppakken », en stak hem dan terug op de grond om een marbol of een cent « uit d'O » te drijven. Dat heette «een steek » geven ». Na twee, drie steken, gaf men aan den top ene golvende beweging en wierp hem dan met het hout tegen de marbollen. Aan die beweging werd een naam gegeven welke waarschijnlijk zijn oorsprong vond in de heldendaden der middeleeuwen « knodshout! »

Zijn zulke benamingen niet wonderbaar in de volksmond gekomen, nadat de Vlaamse provinciën zo dikwijls met « knots en zeisen » hunne vrijheid hadden te verdedigen?

De spelers welke alzo zeven steken en een knodshout konden geven waren reeds « fijne toppers », maar de besten konden ook met de top « maaien ». Dit waren de artiesten van het plein.

Geschiedde het kappen defect, en kwam de top schuins ter aarde, dan slipte hij weg, even als een billardbilje waar effekt op zit. Om deze valse beweging van de top te betitelen, werd er een gemeen woord gebruikt, dat nochtans in het topspel zijn boertig karakter verloor; hij « zeekte ».

Maar het wegglibberen was niet altijd veroorzaakt door de onhandigheid van de speler. Het kwam meermaals voort uit de slechte vorm van de top zelve. Deze slechte elementen werden gedeclasseerd onder de schandige benaming van (ik durf het bijna niet neerpennen) « 't is ne zeker ».

Bij verscheidene combinatiespelen, moest de top van de verliezer boete doen.

Hij werd met het puntig deel in den grond gestoken en de winners mochten er naar « kappen ».

Deze boete werd betiteld met een woord waarin de oude geloofsopvattingen vergrepen liggen. Hij moest in « het biechthol »! Geen betekenis van gevang, van straf, van vernietiging maar van boete « het biechthol ».

Op dat ogenblik vergat geen enkele der winners zijne « pees » eens goed in de mond te steken en spukte minstens tweemaal op zijn top om hem vast « te kunnen opwinden ». Want, kon men de boeteling heftig raken, dan gaf men hem een « monke » of een « purre » die telde!

Somtijds vermochten de sterkste spelers, een splinter van de top te kappen. Dan ging er een triomgeroep op « kliefhout, kliefhout! »

De speelmakkers wier top in het biechthol moest, hadden toch een troost, want het bijgeloof in 't spel (en wààr is geen bijgeloof te vinden) gaf de zekerheid dat bij iedere opgelopen monke, de top « er zoeter van stond ».

Alzo speelden wij, in de blakende zon, in de mottige regen, en in de wervelende wind, na iedere schooltijd!

Het topspel met zijn geweld ,zijne précisie en zijne eigenaardige spreekwoorden, was ons in geest en bloed vergroeid. Dat kunnen de nog overlevende jeugdgezellen getuigen.

Maar, de oorlog, het moderne leven, en misschien ook het verdwijnen van « de ronde » op de Markt, hielpen dat alles veranderen, alzo zien wij dat de « charmen » en de aantrekkelijkheden van eeuwenoude spelen als rook verdwenen zijn, en dat de hedendaagse jeugd ze niet meer kent, noch er van geniet. Dit is spijtig.

Het is dan ook, met een gevoel van weemoed en van respect voor het verleden, dat de ouderen soms uitroepen. In onzen tijd ging het gans anders!

Het oplaten van de vlieger[3]

Het opsteken van een draak heeft een plaatselijk gezegde verworven : « een vlieger oplaten ».

Een vlieger oplaten was een der plezierigste maar ook een der kunstigste vermaken der jeugd.

Als alles goed ging was het aangenaam en verliep dit spel zonder last of moeite. Maar, wilde de vlieger niet « blijven hangen » dan hadden wij geest en zenuwen nodig, om ons terug in orde te brengen.

Hing hij scheef, dan moest de symmetrie gerestaureerd worden, 't geen van de liefhebber (ik ging bijna zeggen van de vliegenier) een hele dosis wijsheid, beleid en trukken vereiste.

« Kapté » hij, dan was de «klâa » te hoog aan de « spanpees » vastgehecht, ofwel kwam dit voort omdat de « staart » te kort of te licht viel.

Eindelijk, wilde hij niet de lucht in, dan lag dit meestendeels aan de staart welke te zwaar woog in evenredigheid met de snelheid van de wind, en ook omdat hij te lang zijnde, hing te bengelen of te mokken.

Aan dit alles kan men gemakkelijk gissen, hoeveel kwaliteiten dit spel van de jongens vergde!

Daarenboven dienden wij zelf onze vlieger te vervaardigen en daartoe was er heel wat materiaal en handigheid nodig. Nu beginnen wij met meer kennis van zaken, de wetenschappelijke principes van de vlieger te vatten.

Maar het gebrek aan wetenschap werd in onze jeugd verholpen door het secreet van de staart. Dit was immers de regulateur — nu zegt men de stabilateur — van de vlieger

Wij ziens ons nog altijd de straten doortrekken op weg naar de Markt of naar het veld, een staart medeslepend, welke soms wel vier à vijf meter lang was en die bestond uit een lange koord, waarin alle tien centimeter een frotske papier was gestropt wel gelijkend op de « papillotten » onzer grootmoeders!

Als wij op ons « vliegplein » aankwamen, was ons eerste werk, met een natte vinger de juiste richting van de wind te zoeken.

Eens de vlieger in de lucht, en als alles goed in verhouding en in evenwicht was aangebracht, bleef hij er « hangen » en dan staarden wij uren lang, met oplettendheid naar de minste bewegingen van de vlieger en voelden ons hart zwellen van genoegen, inkrimpen tot een boontjen als hij soms aan 't « zakken » of aan het tuimelen ging door het tijdelijk vallen van de wind.

Soms « trok hij » bij heftige wind zo fel dat de kla afsprong en ons meesterwerk slibberde dan hulpeloos naar beneden als een droog blad dat in de herfst van de boom is losgeraakt.

Wat waren dat ogenblikken van emotie!

De beste liefhebbers konden ook een « dépêche » naar de vlieger opsturen. Daartoe werden twee oude speelkaarten gebruikt. In de ene maakten wij een

(3) idem., 28 ste jg. (1934), nr. 8, zondag 25 februari 1934.

gaatjen en daarin bracht men de andere kaart, welke opgerold was tot een buisje. Dit ding werd over de « kla » gestoken en onder de druk van de wind, schoof de dépêche langzaam naar boven, tot bij de vlieger, welke bij de aankomst ene statige buiging maakte.

Dan waren wij zo fier als een vliegenier welke een « looping the loop » kan maken!

Tegenwoordig ziet men nog aan de zee, de moderne draken opsteken. De wetenschap heeft zich met het spel gemoeid... en het meteen uit de handen der speeljongens ontrukt!

Stijfselpap, gazetten, wijmen, of ander gerief, zijn daartoe niet meer nodig. Voor enkele franken wordt u in de Bazar het nodige afgeleverd. Maar juist dit commercieel gemak heeft misschien de sport bij de schooljeugd doen verdwijnen.

Maar ook nog andere omstandigheden zijn er de oorzaak van. Vroeger in onze jeugd was « de Hemel de onze »!

De telefoon-, elektrische en radiodraden verdeelden de heldere lucht nog niet in afgelijnde stukjes alsof elkeen maar over een deeltje beschikken mag.

Het heelal lag voor ons wijd open. Dit was de goede oude tijd... « de Hemel was de onze! »

A. G.

M. DAEM

ZOEKEN EN ZANTEN

ST.-AMANDSBERG. — Een vernieuwing van de Negenmeimarkt in 1967.

Vorig jaar werd de bijdrage over de Negenmeimarkt geëindigd met de zin : « Is Negenmei de zwanenzang nabij? »[1]

Dit jaar werd de organisatie van Negenmeimarkt in een nieuw kleedje gestoken; meer in overeenstemming met behoeften van onze moderne tijd. De pessimistische toon behoort voorlopig tot het verleden. De reorganisatie, aangepast aan onze moderne levensbehoeften, moeten we toejuichen omdat de tradities van het volksleven op een moderne voedingsbodem moeten ingeënt worden willen ze leefbaar blijven. Het commerciële aspekt mag geenszins uit het oog verloren worden; men leeft niet meer met de romantiek van het verleden.

Waarin bestaat de vernieuwing van de Negenmeimarkt?

Op 27 april 1967 verklaarde de heer R. Van Pottelbergh, burgemeester van Sint-Amandsberg op een door het gemeentebestuur belegde persconferentie : « Het ligt in de bedoeling van het gegmeentebestuur van Sint-Amandsberg « de aloude ende vermaerde » Negenmeimarkt te vernieuwen door aanpassing aan de huidige

(1) Oostvl. Zanten, XXXXIste jg. (1966) blz. 186.

omstandigheden. » Deze woorden, gesteund door een grote advertentie in het Gents Advertentieblad van 4 mei 1967, door een fel opvallende affiche aan talrijke huizen en vooral door een aktieve medewerking van de « Dekenij Hospice » van Sint-Amandsberg, verklaren voldoende, dat niettegenstaande de motorisering allerhande, men het paard nog lang niet opgeeft.

Dit jaar stond de markt in het teken van de verkoop van « Paarden, Auto's, Landbouwmachines ». Aldus werd een punt gezet achter de verouderde gedachte dat Negenmei *enkel* een paardenmarkt zou zijn. Om echter wel paarden aan te trekken, werd een *paardenprijskamp* uitgeschreven met als titel :

GROTE PRIJZEN VOOR PONEY EN LOOPPAARDEN

poney	1. kleine poney
	2. grote poney
looppaarden	1. gekruiste rassen
	2. looppaarden (bloedpaarden)

Op de officiële lijst, uitgegeven door de gemeente, kwamen op 90 deelnemende paarden achtenveertig prijswinnaars voor uit volgende streken : Destelbergen, Lochristi, Sint-Amandsberg, Oostakker, Evergem, Nazareth, Drongen, Oudegem, Bornem, Gent, Poppel, Zottegem, Heusden, Wondelgem, St. Lievens-Houtem, waaronder de 10.000 Fr verdeeld werden

Er werd nog een tweede stap gezet in de richting van een moderne economische en sociale evolutie. De opening had plaats op zaterdag 6 mei, een dag die zeer goed gekozen is. De meeste mensen genieten de zaterdag vrijaf en zijn in de mogelijkheid zich gemakkelijker te verplaatsen dan de maandag. De traditionele maandag van Negenmei behoorde dit jaar tot het verleden. Aan het aantal belangstellenden was dan ook duidelijk merkbaar, dat de zaterdag zeer geschikt was om de plechtigheid te openen.

De officiële opening in aanwezigheid van het Kollege van Burgemeester en Schepenen en de Opperdeken der stad Gent, de heer L. Aelterman, geschiedde in drie fazen, want er waren drie verschillende markten opgesteld langs de Antwerpse steenweg.

Op de steenweg, hoek Achter- en Gerardstraat, had de opening plaats van de paardemarkt. Om 10 uur werd het driekleurig lintje door de heer burgemeester doorgeknipt. Zes ruiters begeleidden de rij van persoonlijkheden die per auto vervoerd werden.

Een tiental minuten later hield de groep stilstand aan de Bloemistenstraat. Voor een tweede maal werd het lintje doorgeknipt, waardoor de markt van de landbouwmachines plechtig werd geopend.

En een derde maal stopten de ruiters, en kwamen de persoonlijkheden uit de auto gestapt op de steenweg aan de Potuit. Hier betrad men het grondgebied van de dekenij Hospice. Op een podium had een belangrijke volkskundige plechtigheid plaats, nl. de officiële aanstelling van deken en dekenin. Na deze plechtigheid werd het nationaal lintje voor de derde maal doorgeknipt en werd hiermede de markt geopend van de auto's. De verkoop van tweedehands wagens behoorde vorig jaar in september[2] tot een der initiatieven van de dekenij Hospice. De overheveling naar en samensmelting met Negenmeimarkt lijkt ons wel een zeer gelukkige aanwinst te zijn om Negenmei te helpen handhaven op volkskundig en op commercieel gebied.

Als besluit van deze hernieuwing menen we de gemeente St.-Amandsberg en haar dekenij van het Hospice te mogen feliciteren met het bereikte resultaat. Daarbij voegen we, dat volkstradities geenszins sociale en economische evoluties mogen negeren. Wanneer het nuttige aan het aangename gekoppeld wordt heeft het kans op leefbaarheid. Moge deze hernieuwing van de Negenmeimarkt het vertrekpunt zijn voor een gunstige evolutie, beantwoordend aan de eisen van onze tijd.

G. WEZE

ST.-AMANDSBERG. — Dekenij Hospice. Aanstelling deken en dekenin.

Een tweetal jaren geleden is St-Amandsberg een gebuurte rijker geworden. Vorig jaar leverde het bestuur en de dekenij Hospice het bewijs van initiatieven te bezitten. Dank zij de durf- en werkkracht van de geburen heeft men de doelstellingen van de gebuurtedekenijj gerealiseerd.

Dit jaar werd tijdens de officiële opening van de Negenmeimarkt deken De Bont en dekenin mevr. Pauwels officieel aangesteld. Alvorens de markt van de tweedehands auto's werd geopend door de heer burgemeester, waren talrijke

Cliché Het Volk.

(2) Oostvl. Zanten, XXXXIIste jg. (1967) blz. 60.

geburen van de wijk Hospice en belangstellenden getuige van de belofteaflegging van deken en dekenin. Op de Antwerpse steenweg, aan de Potuit, was een poduim opgetimmerd waarop de officiele personaliteiten plaats genomen hadden.

Namens het Koninklijk Verbond der Dekenijen leidde de hr L. Aelterman, opperdeken, het gebruikelijke, spectaculaire ritueel. De daarbijhorende rekwisieten waren ter plaatse, o.a. Klokke Roeland, houten hamer, Boek der Gebuurtedekenijen en de twee officiële diploma's van erkenning en aanstelling van deken en dekenin.

De opperdeken, getooid met zijn waardigheidsteken, gaf een korte toelichting over de vijf doelstellingen die door deken en dekenin moeten nagestreefd worden om verstandhouding, peis ende vrede in de gebuurtedekenij te handhaven. Daarna legden de deken en dekenin de handen op het Boek der Gebuurtedekenijen. Dit symbolisch gebaar was de belofte-aflegging om de aanvaarde taak in eer en geweten te vervullen. De tekst van de belofte-aflegging is ontleend aan een 17de eeuw manuscript van de Gentse gebuurtedekenijen. De opperdeken citeert de plichten; hij vraagt of deken en dekenin die plichten op zich nemen; waarop deken en dekenin bevestigend antwoorden met : « Ja, ik aanvaard! »

Na dit volkse ritueel ontvangen deken en dekenin de oorkonde van hun erkenning.

Deze kleurrijke en zinrijke plechtigheid herinnerde ons aan de stijl en aan de traditie van oude geplogenheden. De volkskundige manifestatie maakte diepe indruk op de aanwezigen. De talrijke bloemen die deken en dekenin in ontvangst namen, waren wel het bewijs van een welgemeende gebuurtegeest en innig meeleven met deze volkskundige manifestatie.

Deze aanstelling was andermaal één van de vele antwoorden op de veelvuldige voorkomende bewering : « De dag van vandaag is er geen folklore meer! »

M. DAEM

GENT. — Hoe kwam de herberg « Marthabeen » aan haar naam ?

Gentse wijkkermissen hebben nog zeer weinig behouden van hun oude volkskundige tradities; een tweetal maken daarop nog uitzondering : de Bloemkenswijk met als uitstraling het Zomerlief en Ekkergem.

Als zeer klein kind was ik reeds getroffen door het feit dat in de maand oktober, als ik naar school ging, er plots aan de voorgevel van een gekende herberg (ook eethuis), in de Phoenixstraat een kleine boom was vastgemaakt met daaraan een rode kool (symbool van de koolkappers van Ekkergem). De Phoenixstraat behoort tot de Brugsepoortwijk wat aantoont dat Ekkergem zijn gebied vroeger zeer ver uitstrekte.

Die boom was het bewijs dat zolang hij uitstak, er in de Hert (het Hertje zegde men) werd gekermist en gedanst. Geen wonder dat gedurende de schafturen (van 12 tot 13,30 h) van de dichtsbijzijnde fabrieken : La Lys, de kleine Lys en het atelier voor metaalbewerkers « De Phoenix » jongens en meisjes en jongelieden eten en drinken lieten om even een flikker te gaan slaan.

In de omgeving van de kerk van Ekkergem prijkte aan iedere herberg of herbergje de fameuze boom, maar terwijl in de Ekkergemstraat de gekende « In de Koornbloem » met zijn grote zaal de zaterdag en de zondag een gewoon bal met orgel inrichtte, 's maandags een wijjnbal en 's dinsdag een kloefkensbal, danste men er ook lustig op los in de Voorroos, de Achterroos, de Oude Voorroos, de Oude Achterroos, de Nieuwe Voorroos, de Nieuwe Achterroos en in het «Marthabeen » zonder te spreken van het sinds lang verdwenen Spiegelhof bij de Nieuwe Wandeling.

Velen en ook ikzelf hebben zich dikwijls afgevraagd vanwaar de naam Marthabeen gekomen was; wie was die geheimzinnige Martha en waardoor had haar been vermaardheid gekregen?

Wij moeten terug opklimmen tot de tijd van Keizer Jozef II van Oostenrijk, zoon van de hier zo populaire Maria-Theresia en broer van de ongelukkige Marie-Antoinette. Zijn bemoeizucht met de kerkelijke zaken, bezorgde hem de naam van keizer-koster. Het was ook hij die het order uitvaardigde waarbij het verboden werd nog begraafplaatsen op te richten of te behouden midden in bebouwde gemeenten van grote omvang. Gezien de grote uitbreiding van de wijk Ekkergem was het kerkhof rond de kerk aldaar tot verdwijnen gedoemd. En zo gebeurde het : twee doodgravers waren bezig met het ontgraven en het opruimen der beenderen en bewaarden daarbij niet altijd de gepaste eerbied, althans niet volgens de opinie van enkele deftige kwezeltjes die een kerkdienst verlieten. Ene daarvan meende zelfs een opmerking daarover te mogen maken aan een nog jong wat overmoedig man die met een been aan het omhoogwerpen was; waarop de jonge gast meende te mogen antwoorden : « bemoei u met uw eigen zaken, behoud uwe prietpraat voor kwezelvriendinnen, kijk : « marche da been »!, en 't been vloog zo ver als 't kon. Vandaar een algemene verontwaardiging die zich over de ganse wijk verspreidde en die een tijdlang op de gemoederen bleef werken zodanig dat, na een zekere tijd, toen iemand een naam zocht voor een koffiehuis dat opgericht werd op de vrijgekomen gronden van het vroegere kerkhof hij dit noemde : « In het Marche da Been ».

Jaren gingen voorbij. De geschiedenis raakte vergeten; en toen een nieuwe jonge eigenaar de zaak overnam en zijn voorgevel liet opfrissen verstond hij niets meer van zijn eigen opschrift en maakte er voor hem het meest begrijpelijke « Marthabeen » van, dat nu ook sinds lang is verdwenen.

† R. VANKENHOVE

———

"DEN OVEN IS NIET INGEVALLEN..." (III)

Een taal- en volkskundig onderzoek naar het broodbakken bij de boer in het Pajottenland*

Mijn onderzoek te Dilbeek bevestigde mijn kwaad vermoeden; de inlichting bleek onbetrouwbaar; in genoemde gemeente geldt alleen de benaming « *hetsel* » even goed als te Sint-Ulriks-Kapelle.

Maar toch had mijn zegsvrouw wel de klok horen luiden : het nabijgelegen Schepdaal is inderdaad de noordelijkste plaats waar men « *kleias* » nog gebruikt, zij het naast « *hetsel* ».

Te Lot, eveneens een « hetsel »-plaats, wist mijn zegsman te vertellen dat te Volsem de benaming « *kleias* » gebruikelijk is. Dan kan wel juist zijn, want het gehucht Volsem ligt onder Sint-Pieters-Leeuw, helemaal in de richting van Sint-Laureins-Berchem en Oudenaken, twee echte « kleias »-plaatsen.

Een goede verklaring van « kleias », een term waarvan V. Verstegen de etymologie nogal duister acht, zou er kunnen in bestaan, het woord te beschouwen als een sterk vernederlandste ontlening uit een Frans verzamelwoord « *claiage* », afgeleid van « *claie* », d.i. vlechtwerk van rijsthout. Daarbij zou dan het woordaccent niet alleen naar de eerste lettergreep verschoven zijn, maar ook de uitgang verder afgesleten en vaak meer verdoft dan bij dergelijke woorden doorgaans het geval is; zodat de graad van aanpassing bij de eigen taal, hier bijzonder hoog zou liggen.

Tegenover *kleias,* eventueel uit « *claiage* » afgeleid, staat immers de reeks van *klerage* (kleding) *bouwage* (bouwwerk) *vrijage* (vrijerij), woorden die telkens in de uitspraak van het Pajottenland de Franse uitgang *-age* nog duidelijk herkenbaar laten horen.

Daarmee heb ik de gebruikelijke namen en dan vooral « *kleias* » reeds de revue laten passeren, maar de hele woordgeografische toestand is er nog niet mee geschetst.

Want ongeveer alle plaatsen van het onderzochte gebied kennen ook het woord « *mutsaard* » maar dan, op de westelijke rand na, niet in de zin van een gewoon takkenbos voor eigen gebruik, wel als benaming voor een thans vrijwel verdwenen soort handelswaar.

De *mutsaard* was immers een bundel bestaande uit dikke stokken of tamelijk

* Vervolg van Oostvlaamsche Zanten XXXXII jg. (1967) 66-88 en 105-128.

zwaar, grof gekloofd hout van 1 meter lengte. Hij werd traditioneel met twee wissen gebonden, terwijl de hetsel of kleias er maar een telt. Het afzetgebied voor de mutsaard als koopwaar vormden de bakkerijen in de stad. Daar thans vrijwel alle bakkers op rationeler brandstof dan hout hebben overgeschakeld, is de handel in mutsaards te niet gegaan en heeft ook het woord veel van zijn actualiteit verloren. Het leeft meer in de volksherinnering dan in het dagelijks taalgebruik; uitzondering op deze regel vormen natuurlijk Edingen, Mark, Herne, Tollembeek, Vollezele en Ninove, waar het woord thans ook de gewone, kleine takkenbos benoemt.

Daarmee is reeds aangeduid hoe thans in het Pajottenland de herinnering aan mutsaard, als woord en als zaak nog leeft, niettegenstaande de takkenbos er andere namen draagt. Maar daarmee houdt de complicatie bij de naamgeving voor dit begrip niet op. Meestal onderscheidt men binnen het « kleias »-gebied nog eens de « *kleias* » zelf van de « *hetsel* »; want laatstgenoemd woord is er ook overal bekend, maar dan als naam voor een apart soort takkenbos.

Inderdaad, in tegenstelling met een « *kleias* » die uit hout afkomstig van vruchtbomen, wilgen, kanada's, schaarhout en zo meer samengebonden is, noemt men « *hetsel* » een bundel van bramen en haagdoorn; praktisch gezien krijgt men « hetsels » wanneer men hout dat uit een haag komt « opmaakt ».

KAART 16.

BETEKENIS VAN « hetsel » TEGENOVER « kleias » BINNEN HET *KLEIAS*-GEBIED

« Kent men soms een aparte naam voor een houtbundel die van haagdoorn of bramen gemaakt is? »

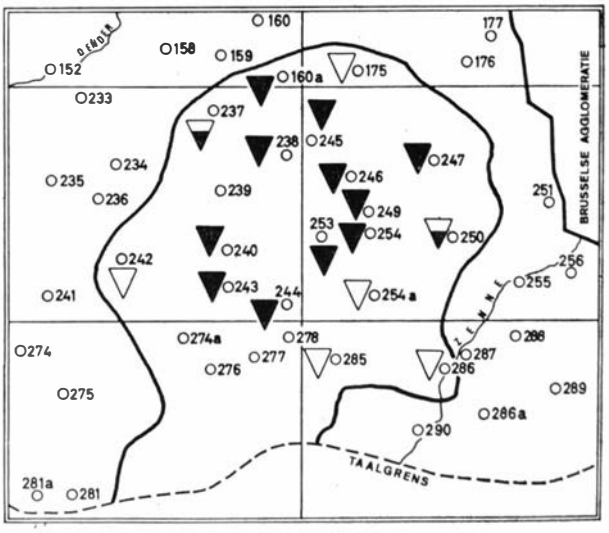

▼ « *Kleias* » wordt gebruikt als benaming voor een houtbundel bestaande uit niet-stekelig hout; «*hetsel*» voor een bundel van haagdoorn en bramen.

◒ « *Kleias* » en « *hetsel* » worden betekenisonderscheidend gebruikt maar niet volgens bovenvermeld patroon.

▽ « *Kleias* » en « *hetsel* » zijn volkomen synoniemen.

Bramenhetsel of *dorenhetsel* binden is geen plezierig werk; om de handen tegen de doornen te beschermen draagt de boer daarbij zgn. *frinse wanten* (ruwe werkhandschoenen die alle vingers samen en de duim apart laten).

Het voordeel van de « hetsel » sensu stricto is dat hij, goed gedroogd, uitstekend brandt en heftige hitte verspreidt.

Het ligt in de bedoeling van *kaart 16* visueel voor te stellen hoe « *kleias* » en « *hetsel* » op het punt van betekenis tegenover elkaar staan in het « kleias »-gebied, dat juist geteld 22 plaasen omvat.

Daarbij bestaan er drie mogelijkheden.

De eerste, die ook meest voorkomt, houdt in dat de naamgeving de gewone « *kleias* » van zacht hout onderscheidt van de « *hetsel* » met stekelig hout (haagdoorn, bramen).

Een tweede mogelijkheid levert de toestand te Sint-Pieters-Leeuw en te O.-L.-V.-Lombeek; beide namen worden ook daar betekenisonderscheidend gebruikt, maar niet volgens bovenvermeld patroon. Op eerstgenoemde plaats is « *hetsel* » de gewone zachte takkenbos; « *kleias* » daarentegen die van stekelig hout. Te O.-L.-V.-Lombeek ligt de zaak nog anders; de gewone naam luidt er « *hetsel* » en « *kleias* » is er een door nog weinige mensen gekende benaming voor het verkoopsartikel, een takkenbos met aan de buitenkant mooi « *gekloven* » hout en binnenin wat fijn en minderwaardig vulsel. Met andere woorden, « *kleias* » heeft hier de betekenis gekregen van wat op de meeste plaatsen « *mutsaard* » heet.

De derde mogelijkheid illustreert het woordgebruik te Schepdaal, Oetingen, Breedhout, Beert en Halle : beide woorden zijn er volkomen synoniem; bij de naamgeving speelt de houtsoort waaruit de takkenbos bestaan geen rol.

Voor de stad Halle heb ik zelf de samenstelling « fruithetsel » naast « boshetsel » opgetekend, die uiteraard wijzen op de plaats van oorsprong van het hout tot bossen gebonden : de boomgaard of het bos. Maar « *kleias* » is er eveneens gebruikelijk.

Als slotsom van deze nauwkeurige ontleding van de naamgeving voor de takkenbos kunnen enkele punten met quasi zekerheid gesteld worden.

De benaming « *mutsaard* » is binnen het hele gebied, op allicht zeer weinige plaatsen na, bekend en vooral bekend geweest als naam van de grote takkenbos voor de handel bestemd. De naam vertegenwoordigt thans een vrijwel overspoelde taallaag, althans daar waar hij niet overging op de kleine takkenbos voor eigen gebruik.

Dit laatste begrip wordt voornamelijk door « *kleias* » en « *hetsel* » benoemd. Daar de laatste benaming ruimst verspreid is van beide en zelfs binnen het «kleias»-gebied voorkomt als naam voor een aparte soort takkenbos kan daaruit veilig besloten worden dat de ontleende « *kleias* » oorspronkelijk althans een of andere soort van speciale mutsaard moet aangeduid hebben, maar er toch in geslaagd is binnen een vrij klein gebied als benaming op de gewone kleine takkenbos over te gaan.

Kaart 17 brengt de benamingen in beeld voor een tuig dat in het Pajottenland vrij algemeen bekend is, meestal onder de naam « *mutsaardpaard* » die trouwens in het Woordenboek der Nederlandse Taal vermeld staat en er in overeenstemming met het Zuidwestbrabants woordgebruik, omschreven wordt als een « houten gestel, dienende om daarop takken tot mutsaards te binden »(105).

Dit gereedschap vergemakkelijkt in grote mate het moeilijkste werk bij het binden van een mutsaard : hem voldoende opgespannen krijgen. Daartoe is op het tuig een primitieve pers aangebracht bestaande uit een ketting en een stok die als hefboom fungeert.

Blijkens de kaart draagt dit gereedschap nog de naam « *mutsaardpaard* » op verschillende plaatsen waar « *mutsaard* » niet gebruikelijk is in de zin van een gewoon takkenbos. De samenstelling getuigt alweer voor de grotere levenskracht die « mutsaard » vroeger moet gehad hebben.

Het verloop van de grens van het « mutsaard »-gebied op mijn kaart vertoont bij Denderwindeke enige onzekerheid.

KAART 17. HET MUTSAARDPAARD.

Niet schriftelijk opgevraagd.

De streep duidt de uiterste oostgrens aan van het woord «mutsaard» als benaming voor een gewoon takkenbos.

Ten westen van O 235 is het verloop van deze woordgrens voor interpretatie vatbaar : zie de bespreking.

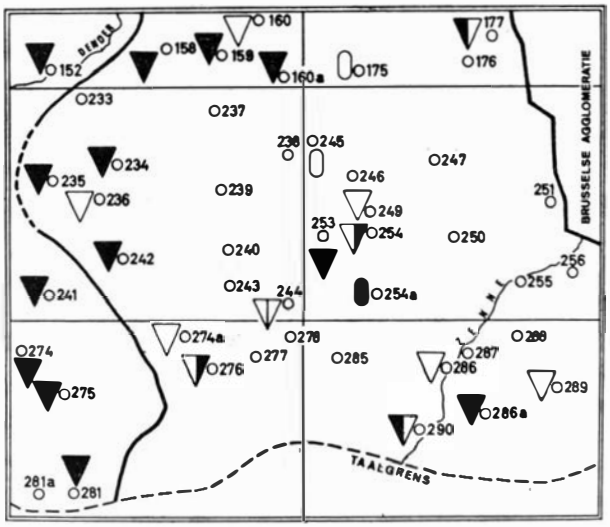

PAARD
HETSELPAARD
HOUTPAARD
EZEL
MUTSAARDPAARD
KLEIASPAARD
KLEIASEZEL

(105) M. DE VRIES en L. A. TE WINKEL, *Woordenboek*, IX, 1283.

De plaatsen die in westelijke richting buiten de perken van het onderzochte gebied eerst volgen, nl. Pollare, Zandbergen en Nieuwenhove gebruiken het woord niet, althans niet voor een gewoon takkenbos. Daarop volgt dan Appelterre-Eichem waar « *mutsaard* » voorkomt naast het benamingstype « *budze* ».

Men moet zich dus de stippellijn op de kaart eigenlijk even westelijker dan het gekarteerde gebied als een volle lijn indenken.

Bij de opgetekende benamingen kunnen de grondwoorden « *paard* » en « *ezel* » normaal heten, gezien de dragende functie van het betrokken tuig.

Waar de benaming« *mutsaardpaard* » het niet meer doet, hebben de lokale namen voor de takkenbos voor de aflossing gezorgd : « *kleiaspaard* », « *hetselpaard* » en « *kleiasezel* ».

Het « *houtpaard* » te Pepingen lijkt me een zeer algemene naam, misschien niet alleen specifiek toepasselijk op het hier besproken mutsaardpaard.

Om het brood te doen rijzen gebruikte men vroeger algemeen zuurdeeg : een kleine hoeveelheid deeg van het baksel afgenomen en in de kelder, in een daartoe bestemde pot, kom of pan, bewaard tot de volgende bakdag[106].

Blijkens *kaart 18* draagt het zuurdeeg overal in het Pajottenland de naam « *heef* ». Er zijn maar enkele correspondenten die het woord in de etymologische korrekte vorm « *heef* » of « *heve* » spellen. De meesten geven de dialectische uitspraak getrouw weer. Daar men ten gevolge van het algemene accusativisme van de volkstaal steeds de verbinding « *nen (h)eef* » of « *den (h)eef* » hoort, uiteraard

KAART 18. DE ZUURDESEM.

« Hoe heet het zuurdeeg eertijds gebruikt vóór de gist het brood deed rijzen? »

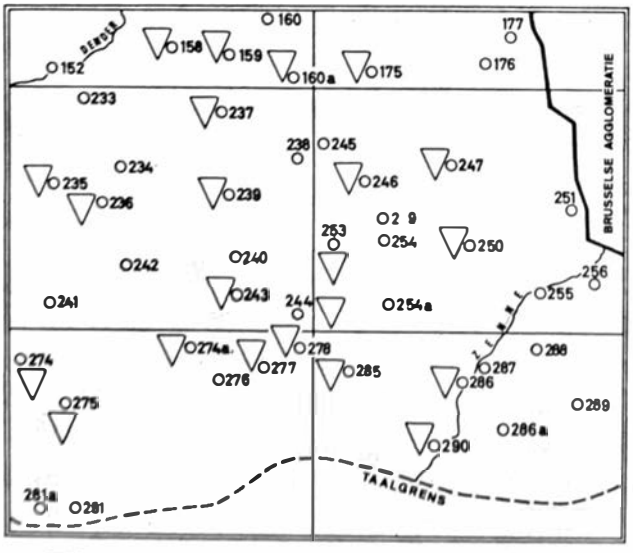

▽ Als type van benaming geldt overal het woord HEEF.

(106) J. WEYNS, *Bakhuis*, 44-45, vermeldt de namen voor het zuurdeeg en vooral de varianten van « heef ».

zonder *h-*, die nooit aangeblazen wordt, vergroeit de *-n* van het voorafgaande lidwoord met « *(h)eef* » en ontstaat schijnbaar een nieuw woord « *neef* ». Spellingen als « *een neef* » (Schepdaal); « *de nève* » (Pepingen); « *de neef* » (Vlezenbeek); « *de neif* » (Bogaarden) getuigen daar duidelijk genoeg van. Trouwens als de invullers de benaming zonder lidwoord opgeven, spellen ze die vrijwel allen als « *neef* » of « *neif* ».

Een vermelding verdient de afwijkende uitpraak « *ief* » te Lembeek, karakteristiek voor het dialect van de plaats.

Het woord is in het Pajottenland teeds mannelijk zoals in de meeste idiotica[107].

Etymologisch gezien is « *heef* » afgeleid van de stam van het werkwoord « *heffen* » en wijst dus als woord op een middel om het deeg te doen rijzen, parallel met het Franse « *levain* » en « *levure* » die beide op dezelfde manier verband houden met « *lever* » (heffen)[108].

Al heeft de gist de heef volledig verdrongen, de herinnering aan de oude manier van doen, « *een heef zetten* », leeft nog.

De benamingen voor het vaatwerk waarin men de heef bewaarde vertonen nog wel enige samenhang : een « *èfpot* » (Strijtem) of « *neefpotteke* » (O.-L.-V.-Lombeek); ofwel : een « *(n)eefkoemme* » (Schepdaal), een « *neefkomme* » of «*neefzjat*» (Vlezenbeek), een « *neêfkomme* » (Eizeigen). Te Kester spreekt men van een « *neifpanneken* » en te Sint-Pieters-Leeuw van een « *neiftest* ».

De woorden « *pot* », « *kom* » en « *pan* » leveren dus vrijwel de basis voor alle voorkomende benamingen. Toch wordt ook vaak van een « *teil* » of « *teitje* » gewaagd : zo te Denderwindeke, Gooik, Pepingen, Oudenaken, Herne en Halle. Dit woord is thans in het Pajottenland algemeen gebruikelijk als benaming voor de metalen kom waar men zijn handen in wast. In de oudere zuivelbereiding kwam ook een andere opvatting voor : vroeger werd de melk in grote « *teilen* » te romen gezet.

De heefpan was traditioneel van gebakken aarde; er blijken echter ook stenen exemplaren in gebruik te zijn geweest; enkele invullers verstrekken over de vorm ervan ruimere informatie.

Strijtem : « een grijze gebakken pot met slechts één oor; 17 cm diameter en 8 cm hoog ».

Gooik : « bruin gebakken potje; 20 cm diameter en 10 cm hoog ».

Oudenaken : « in de vorm van een kleine waskom; ongeveer 25 cm diameter ».

Vlezenbeek en Lembeek : « een aarden kom ».

Sint-Pieters-Leeuw : « van blauwe steen ».

Schepdaal : « een stenen kom ».

Een correspondent uit laatstgenoemde plaats deelt nog enkele belangwekkende

(107) L. W. SCHUERMANS, a.w., 179 zegt wel « in Brabant m. en elders vr. », maar de meeste idiotica ggeven het m. op.

(108) Fr. KLUGE, a.w., 296.

bijzonderheden mee. De heef werd in een stenen kom bewaard; men bestrooide hem met wat meel en maakte er ook een « kruiske » op. Tegen het verzuren in de zomer goot men er wat azijn bij. Er werd, volgens dezelfde invuller, ook wel gebakken met « het dik van het bier dat in de ton bleef » als gistmiddel.

De *Graaf van Halfvasten* die in het Pajottenland « *de greef* » heet, speelde er vroeger als kindervriend dezelfde rol die nu door Sint-Niklaas overgenomen is.

Uit een vergelijking van de toestand terzake omstreeks 1912 met die van 1956, die in een tijdschrift voor lokale geschiedenis gebeurd is, kan volgend besluit gehaald worden[109].

Vóór de Eerste Wereldoorlog bezocht « *de greef* », of liever « *Sinte(r)-Greef* », nog de kinderen in vrijwel alle gezinnen, op vele plaatsen naast zijn collega's *Sint-Maarten* (gevierd op 11 november) of *Sint-Niklaas* (6 december).

In de periode na 1914-18 verdrong Sint-Niklaas in het Pajottenland, allicht onder Brusselse invloed, zijn twee oude compagnons.

Enkele getuigenissen verstrekken daaromtrent nauwkeurige inlichtingen.

Sint-Pieters-Leeuw. Vroeger vierde men ook hier de « *Greef van Halfvasten* ». De kinderen plaatsen naast de haard hun mandje gevuld met een raap, een beet en hooi of alleszins droog gras dat ze op de « *usten* » (*hursten,* d.i. wegkanten, bermen) hadden afgetrokken.

« *Sinter Greef* » reed op een ezel. Sint-Niklaas is pas tijdens de oorlog 1914-18 te Sint-Pieters-Leeuw verschenen. Stilaan heeft hij dan de Greef van Halfvasten als kindervriend vervangen[110].

Beert. « Sinter Greef » reisde op een ezel. De kinderen moesten zorgen dat ze op de vooravond van de feestdag eten voor het rijjdier verzameld hadden. Daartoe zo maar wat hooi willen missen, deden arme mensen niet; ze stuurden liever de kleinen langs wegen en « *usten* » (bermen) om zelf kruiden te zoeken.

Vóór 1914-18 kwamen ook de volwasenen ter gelegenheid van Halfvasten bijeen om te feesten. Men speelde kaart : « *Schuppen den boer jagen* ». Wie met «*den boer*» overbleef moest « *een halve cent* » in «*de pot*» (inzet bij het spel) leggen.

Daarbij werd een speciaal bier gedronken « *bigaro* » genaamd, eigenlijk gekookt bier met suiker[110].

Gooik. Ter gelegenheid van « Sinter-Greef » bakte de huisvrouw vroeger mannetjes uit brooddeeg.

De kinderen plaatsten hun mandje, meestal een broodmandje van gevlochten stro, bij de haard[110].

Pamel. De oude Sinter-Greef geraakt thans (1956) in het vergeetboek. Sint-Niklaas, waarvan er geen sprake was in 't begin van deze eeuw, verdringt de greef van Halfvasten van jaar tot jaar. Hier en daar krijgen de kinderen ook dan nog wat

(109) *Eigen Schoon en De Brabander,* XXXIX (1956), 156-157.

(110) Inlichtingen uit het fichenstelsel van het *Zuidwestbrabants heemkundig museum,* steunend op mondeling verzameld materiaal.

KAART 19. DE « GREEF » (gelegenheidsgebak).

« Baakt of bakte de boer uit uw dorp ter gelegenheid van Halfvasten broodjes in de vorm van een mannetje? Hoe noemt men dergelijke broodjes? »

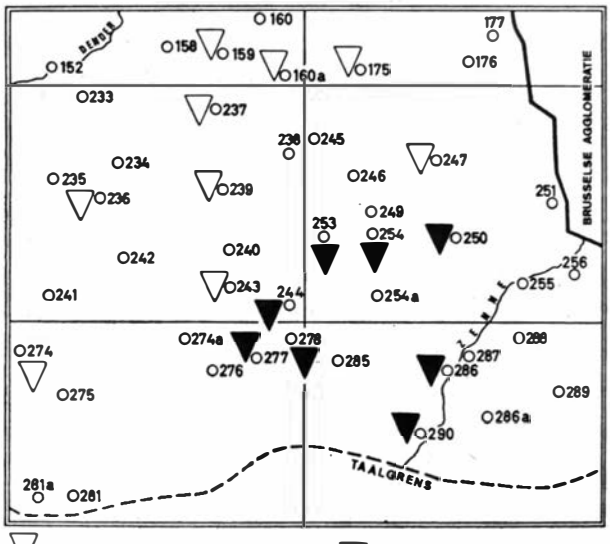

▽ Gebak onder een andere naam bekend

▼ Gebak bekend onder de naam GREEF

lekkers, maar vele ouders wensen wellicht en aantal van deze kinderdagen niet al te zeer uit te breiden...(111).

Elingen. De Greef van Halfvasten is (in 1956) nog bekend, maar toch door St.-Niklaas verdrongen. Wel krijgen de kinderen nog « ne greef », d.i. een gebakken koek in de vorm van een mannetje, maar geen speelgoed meer(111).

Herne. Omstreeks 1920 was de « *Greef van Halfvasten* » zowat een broertje van St.-Niklaas : « *grèveken* » bracht ook iets. Hij is vooral nog bekend in de herbergen, waar nog kaart gespeeld wordt voor « *halfvastermans* », brood gebakken in de vorm van een « mens », met pruimen op de plaats der ogen (toestand 1956)(111).

Uit deze gegevens blijkt dus dat de kinderen ter gelegenheid van « *Sinte(r)-Greef* » vergast werden op een traditioneel gebak in de vorm van een mannetje. Deze « mens » werd gebakken met tarwemeel en zoals een correspondent uit Schepdaal verzekert, « met de beste bloem uit de zak ».

Kaart 19 verstrekt antwoord op de vraag of men dit gebak nu (1965) nog kent en onder welke naam.

Meestal heet het mannetje gewoonweg « *een greef* ».

Er vallen wel enkele andere namen te vermelden : « *grèfkoeken, grèfbroekes* » (broodjes) te Strijtem; gewoon « *mannekes* » te Eizeringen of « *greefmannekes* » te Schepdaal; te Lieferinge noemt men ze ook « *mastellen* »; te O.-L.-V.-Lombeek

(111) *Eigen Schoon en De Brabander,* XXXIX (1956), 156 en 157.

« een *broodman* »; te Gooik « *socialistenkoeken* », een benaming waarvan de verklaring allicht in omstandigheden van lokaal-politieke aard moet gezocht worden; te Kester « *halfvastenmannen* »; te Vlezenbeek « *mannenbrood* »; te Tollembeek « *halfvastenmannetjes* ».

Men ziet hieruit duidelijk genoeg dat waar de oude naam « *greef* » niet meer voorkomt de aard van het gebak « *brood* » en « *koek* » of de vorm « *man* » de benaming bepalen.

Wat nu de dag betreft waarop die « *mannetjes* » gebakken werden, dat was vroeger « *greefdag* », zijnde drie weken vóór Pasen. Thans verschuift die naar Sint-Niklaasdag (zo te Eizeringen, Lembeek en Oudenaken).

Voor Schepdaal wordt zelfs van« *kerstmannekes* » melding gemaakt; dit is allicht maar een aanpassing van de uit Brussel overgewaaide « *cougnou* », een mannetje ter gelegenheid van Kerstmis gebakken : gebruik en benaming blijkbaar van Waalse oorprong[112].

Te Strijtem bakte de boer ook « *grèfkoeken* » ter gelegenheid van de kermis; die werden tussen de maaltijden in gegeten met een kop koffie.

Voor Kester verzekert de invuller dat een bakker meestal op aanvraag van een caféhouder nu nog wel eens « *halfvastenmannen* » levert.

Globaal genomen gaat natuurlijk de gewoonte zelf « *greven* » te bakken sterk achteruit. Toch kan men ze in vele gegmeenten kopen van de bezoekende bakkers.

Hoe ziet de toestand bij de beroepsbakkers er dan uit?

Natuurlijk niet eenvormig. Te Halle kan men ter gelegenheid van Halfvasten « *greven* » krijgen in de bakkerijen Demaret en Wauters op de Beestenmarkt en nog op andere plaatsen in de stad. Hetzelfde geldt voor de bakkerij Van Drogenbroek te Pepingen. Anderzijds zijn er bakkers die ze tegen Sint-Niklaas klaarmaken : dat is o.m. het geval met het huis Van Hemelrijck, op het gemeenteplein te Beersel. In 1963 waren de « greven » aldaar, gebakken uit kramiek met krenten, bijna 30 cm groot, te krijgen voor 15 frank per stuk.

In 1965, verkocht het warenhuis Nopri te Halle « *greven* » met Sint-Niklaas.

Kaart 20 toont aan hoe overal in het Pajottenland de befaamde « *maaltjes* », de trots van de kermistafel bij de boer, nog bekend zijjn. Helemaal typisch voor het Pajottenland is dit gebak alweer niet, want ook te Nederbrakel kent men dezelfde zaak onder de naam « *schietspoele* ».

De benaming « *maaltjes* » of « *schepersmaaltjes* » schijnt haar oorsprong te vinden in de overeenstemming naar de vorm tussen dit gebak en de oude « *maal* », een linnen zak waarin men vroeger boterhammen meenam naar de school of naar het werk.

Voor de « *scheper* » (de schaapherder) moet vroeger een dergelijke knapzak typisch geweest zijn, anders ziet men niet in hoe zijn thans vrijwel vergeten naam in de term « *schepersmaaltje* » nog zou voortleven.

---

(112) J. HAUST, *Dictionnaire liégeois*, 171.

KAART 20. VERSPREIDING VAN DE « MAALTJES ».

« Bakt of bakte men in een boerengezin ter gelegenheid van de kermis één of meer soorten van volgend feestgebak? ... maaltjes? »

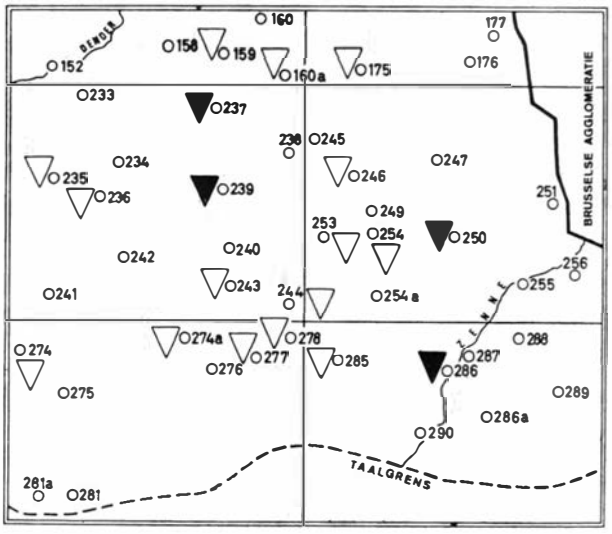

JA; volksnaam : MAALTJES

JA; volksnaam : SCHAPERSMAALTJES

Volgens P. LINDEMANS ligt het gebied van de « *maaltjes* » ten zuiden van de lijn die loopt tussen Pamel en O.-L.-V.-Lombeek, gaande over de twee Lenniken naar Elingen en Bogaarden.

Eigenlijk mag men het in het oosten nog wat ruimer schatten, althans volgens mijn bevindingen. Schepdaal, Sint-Pieters-Leeuw, Oudenaken, Halle en Beert behoren er ook bij.

Om de typische halfmaanvorm van het maaltje te verkrijgen past men een eenvoudige truc toe. Men spreidt het bladerdeeg waarin het vulsel *(de mat)* moet komen in een taartblik dat immers altijd rond is, legt de spijs op één helft van het deeg en klapt de andere helft erover. De maaltjes zijn dus, om het met de woorden van genoemde auteur te zeggen, « *ten halve toegevouwen* ».

Het moeilijkste bij de bereiding is « *de mat maken* » en die vooral droog, « *gorzel* » (korrelig) krijgen.

In 1930 beschreef P. LINDEMANS werkwijze en recept te *Oetingen* gevolgd om maaltjes te maken. Wegens de volledigheid en de betrouwbaarheid van zijn mededelingen, geef ik ze hier in parafrase weer.

Voor het maken van de mat, dit is de spijs waarmee het maaltje opgevuld wordt, moet men voor een vijftigtal maaltjes tenminste 25 liter zoete melk voorzien.

Deze melk wordt liefst op een houtvuur gezet in een koperen ketel die aan de binnenkant vertind is. Men laat ze goed « *doorzooien* » (doorkoken).

Daarna giet men er de zure botermelk bij en men roert duchtig door om het aanbranden te voorkomen, totdat de melk goed gekeerd en de wei « klaar » is.

Men laat de mat uitdruppen en als ze goed droog is, wrijft men ze door een teems boven een « *minneken* » (laag houten kuipje waar de boter in gewassen wordt). In dit « minneken » wordt de mat verder bewerkt.

Nu komen er kunst en kennis aan te pas; wat men nog aan de mat toevoegt hangt af van de persoonlijke smaak en van de som die men daarbij wil ten koste leggen.

Toch mag men rekenen dat 500 gr. verbrijzelde macarons, 200 tot 250 gr. gebroken gepelde amandelen en om aan alles een warme gouden kleur te geven, van 8 tot 20 eierdooiers, een mooi gemiddelde vormen.

Het wit wordt geklopt en bij de mat gevoegd met een snuifje zout, ongeveer anderhalve kilo suiker en een scheut rhum. De hele mengeling wordt met de hand bewerkt tot een vaste, stijve spijs.

Van de vorige dag al is de taartspijs beslagen : men zorgt voor een beste bladerdeeg.

De maaltjes worden toegevouwen, in taartplatinen gelegd en gedurende 40 minuten gebakken[113].

Van LUCY LINDEMANS bestaat er een studie over de verspreiding van de *Vlaamse vlaai*[114].

Op de kaart die haar artikel illustreert staan bitter weinig gegevens voor het Pajottenland; men kan er allicht uit besluiten dat de vlaai in het zuidelijke Pajottenland onbekend is, wat inderdaad met de werkelijkheid overeenstemt.

Waar echter het vlaai-gebied ongeveer eindigt en wat men dan in de plaats van een vlaai in Zuid-West-Brabant als kermisgebak kent, blijkt niet.

Op deze dubbele vraag verstrekken *kaart 20* en *21* beide antwoord. Het « *maaltje* » is feestgebak in Zuid-West-Brabant, samen met twee taartsoorten : de « *geleitaart* » (confituurtaart) en de « *crèmetaart* » (puddingtaart), die ik hier verder buiten beschouwing laat; de Vlaamse is er onbekend.

Dit is zo waar dat ik die zelf als kleine jongen te Pepingen, Bogaarden en Elingen memorabele boerenkermissen heb meebeleefd, daar telkens heerlijk geurende, goudgele maaltjes gezien en geproefd heb, maar nooit iets dat van ver of van nabij enig verband houdt met een vlaai.

En nochtans heeft het woord « vlaai » in wetenschappelijke en andere literatuur een goede klank. Men denke onder vele andere bijdragen aan « Vlaaien, taarten en toerten[115].

Maar in het Pajottenland, op de westelijke en noordwestelijke rand na die samenhang met Oost-Vlaanderen verraadt, kent men noch het begrip noch het woord. Ik heb zelf uit volkskundige literatuur moeten vernemen wat men met « Vlaamse vlaai » bedoelt; van huize uit is ze mij totaal onbekend...

---

(113) P. LINDEMANS, *De schepersmalen*, Eigen Schoon en De Brabander XIII (1930), 250-253.
(114) L. LINDEMANS, *De Vlaamse vlaai*, Eigen Schoon en De Brabander XXXIII (1949), 36-45.
(115) J. GRAULS, *Vlaaien, taarten en toerten. Gebak uit het penseel van Peter Bruegel de Oude*. Ons Zondagblad 20-10-1951.

Kaart 21 toont, waarschijnlijk wel met de gewenste nauwkeurigheid, dat men de laatste uitlopers van het Vlaamse vlaai-gebied te Schepdaal, Roosdaal, Eizeringen, Denderwindeke, Tollembeek en Herne moet zoeken.

Wat de correspondenten te Kester en te Lieferinge juist bedoelen met hun « *eiervlaai* » voegen zij er spijtig genoeg niet aan toe. Allicht gaat het toch wel om een eigenlijke « *vlaai* », vermoedelijk om een variëteit op basis van veel eieren. Voor Pepingen blijkt dat men er de « *arevloe* » eveneens kent of kende; het was inderdaad een soort Vlaamse vlaai, bereid met een overvloedig aantal eieren; het gerecht werd in een vuurvaste schotel in de oven gebakken en dik op de boterham gelegd. In feite was deze lekkernij, want daar hield men de zaak voor, een gelegenheidsgebak tegen Pasen : de eieren die de klokken van Rome gebracht hadden, werden er in verwerkt(116).

Uit enkele verkeerde antwoorden voor het zuidelijkste Pajottenland gegeven, blijkt dat sommige correspondenten die de vlaai uiteraard niet kennen ze verwarren met een doodgewoon *flensje,* een dun pannekoekje, op basis van beslag met bloem en melk gemaakt. In het Pajottenland heet dat « *een flets* ».

Als smeersel voor de boterham behoort de reuzel thans ook bij de boeren, tot de volmaakt verleden tijd.

Het is anders geweest : « *een boterham met vet plekken* » (besmeren) bleef tot vlak na Wereldoorlog II de algemene regel. Maar nu « plekt » iedereen boter.

KAART 21. VERSPREIDING VAN DE VLAAIEN.

« Bakt of bakte men in een boerengezin ter gelegenheid van de kermis één of meer soorten van volgend feestgebak? ... vlaaien? »

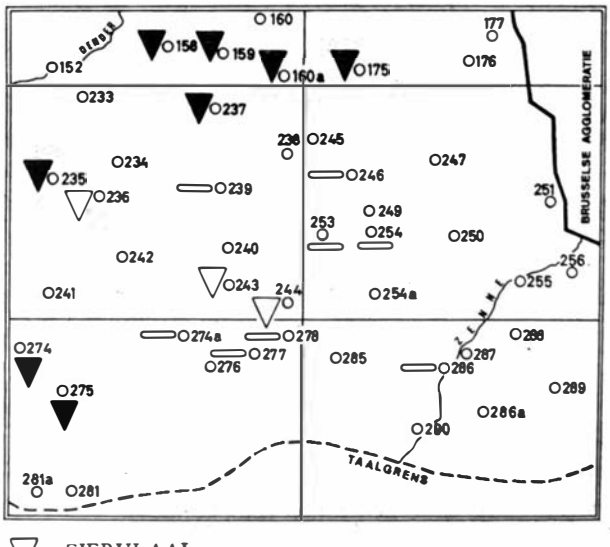

EIERVLAAI

VLAAI

De « vlaai » is ONBEKEND.

(116) Naar inlichtingen door PH. NECHELPUT, mondeling verstrekt.

De kenmerkende dikbuikkige, rood geglazuurde pot waarin de reuzel bewaard wordt, heet in het zuidelijke Pajottenland een « *test* » of een « *vettest* » en naar het noorden toe een « *tobben* ».

In een dergelijke pot ligt of eerder lag een kleine houten platte lepel, naar de vorm een soort schop in miniatuur, waarmee de reuzel losgemaakt en geschept werd : « *een spaantje* ». Dit voorwerpje verschilt niet noemenswaardig van het « *boterspaantje* » waarmee men de vorm van een « *klont* » boerderijboter afwerkt en versiert voor hij naar de markt gebracht wordt.

Aan het bakken komt nog reuzel te pas; men moet er namelijk de blikken mee inwrijven, « *de broodbakken insmeren* », om te beletten dat het brood er zou aan vastbakken.

Kaart 22 toont hoe als benaming voor de reuzel het gesubstantiveerde adjectief « vet », overal met kenmerkende mouillering van de eind-*t* uitgesproken, en het woord « smout », met zijn tweeën het Pajottenland, volgens een woordgrens die noord-zuid loopt, in gelijke helften verdelen.

Alleen de uitspraakverschillen, die de ruimer bekende benaming « smout » binnen het onderzochte gebied vertoont, verlenen het kaartbeeld enig reliëf[117].

KAART 22. REUZEL.

Niet schriftelijk opgevraagd.

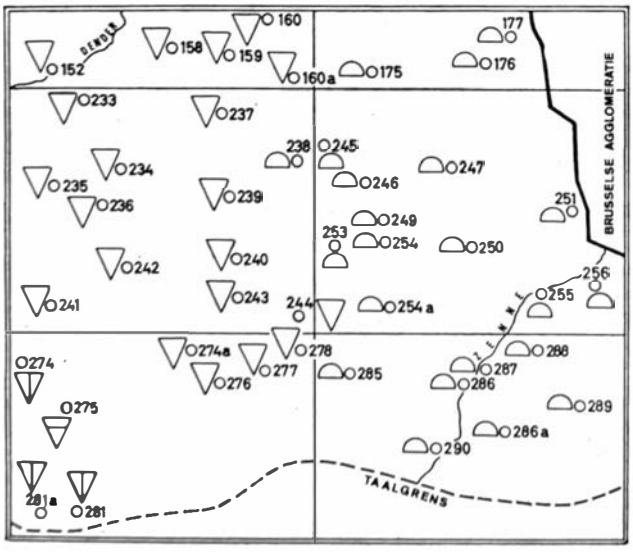

Type SMOUT

In de uitspraak :

[smaʌt]
[smaʌ°t]
[smaʌ°t]

Type VET

In de uitspraak overal :

[vat]

(117) L. L. DE BO, a.w., 909; I. TEIRLINCK, a.w., III, 81; L. LIEVEVROUW-COOPMAN, 1314.

Voor enkele jaren publiceerde H. VANGASSEN uit de rekeningen van de Infirmerie van het Groot-Begijnhof te Brussel ruim een half dozijn oude bewijsplaatsen voor een woord dat hij als « *duitsketel* » normaliseert. Hier volgen de belangrijkste excerpten, met vermelding van jaartal : *enen ouden duytsketel* (1390); *I dutse int bachuus* (1394); *ten duytsketel int bachuus* (1400); ... *enden duesch in de cueken hermaect* (1510); *den nuwen dutse gemaict in de cueken* (1535).

Genoemde auteur vermoedt dat de oorspronkelijke vorm waarschijnlijk « Duitse ketel » zou geweest zijn[118].

Ook J. WEYNS citeert twee heel wat jongere archivalische vermeldingen van het woord in dezelfde buurt : *int backhuys eenen duyts* (1617 Brussel) en *I copere doits* (1775 Beersel). Hierbij vraagt hij zich af wat eigenlijk dit « tuig mag zijn, en of het tot het bakhuisalaam behoort »[119].

K. STALLAERT bepaalt de « *doets* » als een « groote, diepe, ingemetselde koperen of ijzeren huisketel » hij licht de term toe met volgend excerpt uit de Costuimen van Brussel (1657) : En sullen oock in de gemeyne mueren geene ovens, brouwketels, asten, *doetsen,* forneysen oft diergelijcke mogen gebroken worden, dan, sal in alle zyden ten minsten eenen halven voet daertegen moeten gemetst worden »[120].

KAART 23. DE KOOKKETEL VOOR BEESTENVOER.

« Hoe heet in uw ggemeente de grote ketel met vuurplaats onderaan, die gebruikt wordt om veevoeder te koken en om de was af te koken? »

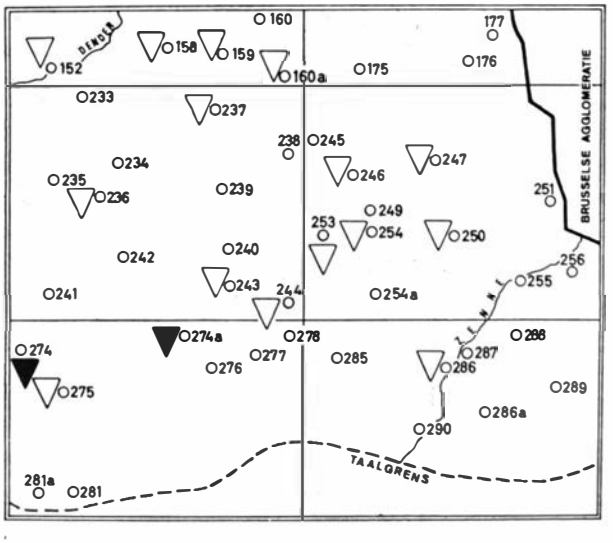

(118) H. VANGASSEN, *Lexicografische sprokkelingen,* Taal en Tongval IX (1957), 68.
(119) J. WEYNS, *Bakhuis,* 99.
(120) K. STALLAERT, *Glossarium van de verouderde rechtstermen, kunstwoorden en andere uitdrukkingen,* 358.

Een antwoord op de dubbele vraag van J. WEYNS lijkt me voor de hand te liggen.

Deze archivalische « *duyts* » of « *doits* », in West-Brabant juist zoals te Ninove in de uitspraak haast volkomen gelijkluidend met het Franse woord « *douche* » geniet op het dorp nog ruime bekendheid zoals uit *kaart 23* blijkt. Het is een wijde, gietijzeren kookketel die rust in een verplaatsbaar onderstel van hetzelfde metaal, met vier poten en een ingebouwde vuurplaats die in verbinding staat met een afvoerpijp voor de rook. De ketel wordt afgesloten met concentrisch in elkaar passende ringen die samen een koepelvormig opwelvend deksel vormen.

De etymologische verklaring van « *douche* » ligt helemaal niet in een « Duitse ketel », wel in een Oudfrans woord « *doiz* » dat aan de basis al een betekenis had, die met de moderne « *douche* » kan samengerijmd worden(121).

Het woord moet wel uit de Franse dialecten in het Vlaams binnengedrongen zijn en dat reeds eeuwen geleden.

Tot op het einde van de Tweede Wereldoorlog werd de « *douche* » algemeen gebruikt om er varkenseten in te koken; daar intussen het traditionele gekookte varkensvoer meer en meer verdrongen werd door krachtvoeders heeft de betrokken ketel thans zijn hoofdreden van bestaan verloren. Toch blijft hij dienst doen om er bijvoorbeeld de bladreuzel van een zwijn in te smelten als er geslacht is op de boerderij ook wel om zeer vuil wasgoed af te koken.

De tweede vraag van J. WEYNS of de « *douche* » tot het eigenlijke bakhuisgereedschap behoort moet dus negatief beantwoord worden. Toch begrijpt men direkt waarom volgens oude boedelbeschrijvingen de « *douche* » al eens in het bakhuis opgesteld staat : de rookafvoer gebeurt langs de schoorsteen van de oven zelf. Een identieke opstelling komt heden nog voor, of kwam alleszins voor op de meeste boerderijen.

« *Wishout* » kent men in het Pajottenland als verzamelnaam voor rond of gekloofd hout, gekort tot sukkken van ongeveer dertig centimeter,

Een dergelijk stuk heet dan « *een wishout* ».

Deze naam komt voor op kaart 24, gewijd aan de naam van het brandhout voor de douche bestemd.

Van de opgetekende benamingen spreekt « *douchehout* », dat trouwens alleen in het westen al eens voorkomt, voor zichzelf : men noemt het hout naar zijn bestemming.

De al even weinig verspreide naam « *kliefhout* » is ook doorzichtig; het uiterlijke aspect van het meestal gekloofde hout bepaalt de naam.

Te Pamel en te O.-L.-V.-Lombeek wordt « *mottenhout* » opgegeven. Het eerste element van deze samenstelling « *mot* » is in Vlaanderen als naam voor dik brandhout bekend en bestaat zelfs in het Rijnfrankisch met de betekenis van « spaander »(122).

---

(121) R. GRANDSAIGNES D'HAUTERIVE, *Dictionnaire d'ancien français*, 187 kent « dois, doiz » als « cours d'eau ».

(122) V. VERSTEGEN, *Mutsaard*, 365.

KAART 24. BRANDHOUT VOOR DE VARKENSKETEL.

« Hoe heet het ronde of gekloofde hout waarmee deze ketel (vergelijk kaart 23) afgestookt wordt? »

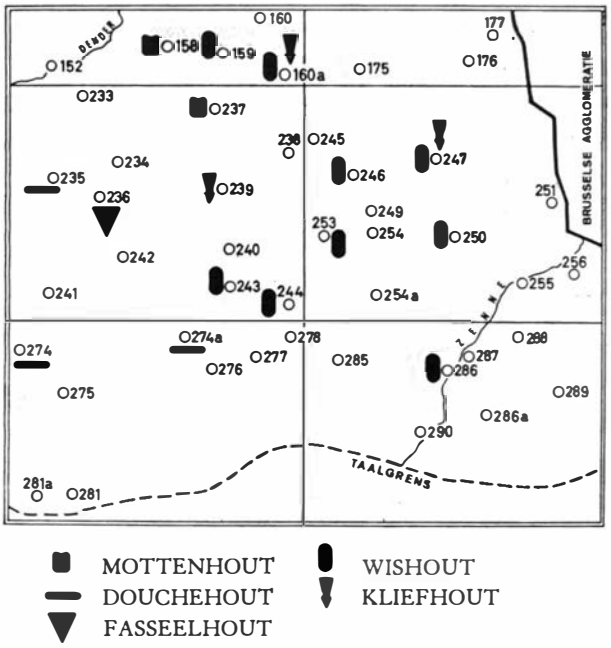

De benaming « *fasselhout* » te Lieferinge stelt alweer geen grote moeilijkheden; de oude betekenis van « *fasceel* » uit het Oudfrans « *faiscel* » ontleend, was immers in de middeleeuwen en bij Kiliaen nog een bundel dik brandhout en bij uitbreiding een stok uit zulk een bundel. Zij komt trouwens tot op vandaag in Vlaanderen voor[123].

De benaming « *wishout* », die als meest verspreide op de kaart de aandacht trekt, staat in het Antwerps idioticon geboekt als « gekloven brandhout van boomstammen »[124]. Het was het typische hout waarmee bakkers hun oven heetten.

Dit woord vindt zijn verklaring in « *wis* » een oude maat om gekloofd brandhout te meten[125]. Zo was de « *wisse* » tot in zekere mate de middeleeuwse tegenhanger van de moderne « stère » Kiliaen vertaalt « *wisse houts* » met « bundel dikke stokken »[126].

Evenals « *fasselhout* » is « *wishout* » dus een oude naam voor oorspronkelijk tot bundels gebonden gekloofd hout. Al heeft thans de handel in dergelijke bundels hout alle betekenis verloren, toch leeft het woord in bijzondere opvattingen verder, waarvan de kaart er één illustreert.

(123) V. VERSTEGEN, *Mutsaard,* 377.
(124) P. J. CORNELISSEN en J. B. VERVLIET, a.w., 1453.
(125) P. J. CORNELISSEN en J. B. VERVLIET, a.w., 1453.
(126) J. VERDAM, a.w., IX, 2702.

Dat men links en rechts in het Pajottenland nog weet te verhalen van mensen die tegen zware verkoudheden, hoest of reumatiek, als het brood uitgetrokken was, in de nog warme oven kropen om zich uit te heten, lijkt wel jagerslatijn, al is het een vaststaand feit.

Misschien werd deze drastische geneeskundige behandeling wel toevallig ontdekt door iemand die in zijn reumatiek-miserie tot de hulp van de oven toe probeerde. Maar wie zegt of we ook hier in de volksgeneeskunde van vandaag niet de restanten van de officiële medische wetenschap van vroeger eeuwen moeten herkennen?

Kaart 25 toont aan dat er toch iets meer invullers zijn die beweren van deze volksremedie nooit gehoord te hebben dan andere, die positieve mededelingen doen.

Tegen welke kwalen verwachtte men nu heil van dit ferme middel?

Tegen reumatiek, wordt voor Lembeek bericht. Een zekere « Manteng de sjampetter » die nog in de volksherinnering leeft, heeft het nog beproefd.

Te Schepdaal, zo wordt voor die plaats verhaald, schoof een vrouw haar man die aan reuma leed op een plank in de warme oven. Hij begon geweldig te zweten en toen men hem eruit haalde was hij bijna dood. Hij raakte echter voor een tijdje van zijn kwaal verlost.

Voor Bellingen bevestigt een invuller, dat men het middel probeerde met een jichtlijder. Men wikkelde hem in zakkengoed, maar liet de pijnlijke jichtplekken onbedekt, om de deugddoende hitte er te laten op inwerken.

KAART 25. IN DE OVEN KRUIPEN (remedie uit de volksgeneeskunde).

« Een goed middel tegen zware verkoudheden, hoest en reumatiek bestond erin, als het brood uitgetrokken was, in de nog warme oven te kruipen. Hebt u daar nog van gehoord, zou in uw gemeente ooit iemand dit middel beproefd hebben? »

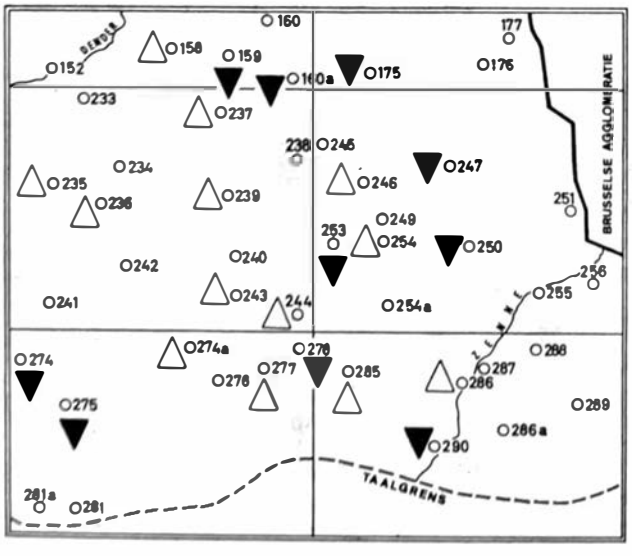

▼ JA : de invullers delen meestal bijzonderheden mee.

△ NEEN.

Te Strijtem acht men het een middel toegepast door mensen die dachten dat ze pleuritis zouden krijgen.

Te Elingen schoof een herbergier op het gemeenteplein, zijn vrouw die erg aan reumatiek leed op een plank in de nog warme oven. De verbetering die optrad was zo spectaculair dat de behandelende geneesheer het haast niet begreep. Het echtpaar durfde hem evenwel niet vertellen welk paardemiddel ze eigenlijk buiten zijn medeweten om toegepast hadden...

Sommige invullers laten zich voorzichtiger uit, zonder daarom de bekendheid van deze volksremedie rondweg te loochenen. « Dit werd veel gedaan, maar nu niet meer » (Eizeringen). « Men sprak er wel van, maar of het ooit gebeurd is? » (Tollembeek). « Doeltreffend middel, maar gevaarlijk » meent de correspondent te Sint-Pieters-Leeuw.

Wanneer in het Pajottenland een meisje eerder trouwt dan haar oudere zuster(s) of broer(s), dan zegt men van haar dat ze haar broer(s) en/of zuster(s) « *op den oven gezet* » heeft.

Vooral als ze verschillende andere kinderen voor is om te trouwen, heet het wel eens met een zeker ontzag voor die prestatie : « Die heeft er daar drie *op de oven gezet* ».

Maar omgekeerd kan natuurlijk ook een jongen de andere kinderen van het gezin op de oven zetten.

KAART. 26. IEMAND OP DE OVEN ZETTEN (uitdrukking in verband met het huwelijk).

« Kent men bij u in verband met een trouwfeest de uitdrukking « *iemand op de oven zetten* »? Wat bedoelt men er juist mee? »

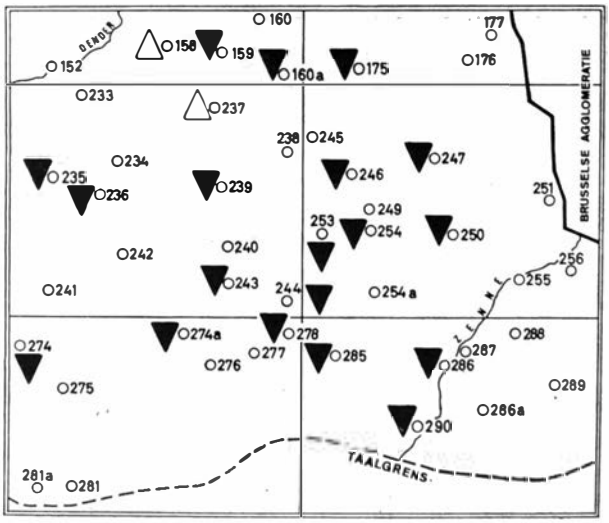

▼ JA; de invulllers bevestigen de bekendheid van deze uitdrukking en lichten de betekenis ervan nauwkeurig toe.

△ NEEN; de invullers antwoorden negatief of laten de vraag blanco.

Blijkens *kaart 26* kent men nagenoeg overal in het Pajottenland deze uitdrukking nog.

Ze is trouwens niet lokaal en bijvoorbeeld ook in West-Vlaanderen bekend[127].

Verderop wijst ze op samenhang met het franstalige gebied. In ruime streken van Noord-Frankrijk, in Henegouwen, Waals-Brabant en de Belgische Ardennen is dezelfde uitdrukking bekend met kleine variaties. Men zegt er dat de oudere, ongehuwde zus op de oven moet « *dansen* » of dat ze er moet « *opgedragen* » worden[128].

De volgende pittige beschrijving zal wel maar een poging zijn om de uitdrukking langs volksetymologische weg te verklaren :

« Dans la région de Saint-Omer, aux débuts du 19e siècle, si une fille cadette se mariait la première, due à la pauvre sœur-aînée, car de guerre lasse, il fallait que dans quelque moment de la fête elle fût saisie, enlevée et portée sur la voûte du four, afin, disait-on, qu'elle s'échauffât, puisqu'il semblait résulter de sa position qu'elle était restée insensible à l'amour »[129].

Onder de mantel van het nachtelijk duister gieten jongelui uit de buurt (van je vrienden moet je het hebben) een emmer witkalk uit op de dakpannen van de oven.

KAART 27. DE OVEN WITTEN (huwelijksgebruik).

« Kent men bij u het gebruik van « *de oven te witten* » als plagerij aan het adres van een oudere dochter uit een gezin waar een jongere broer of zuster trouwt? »

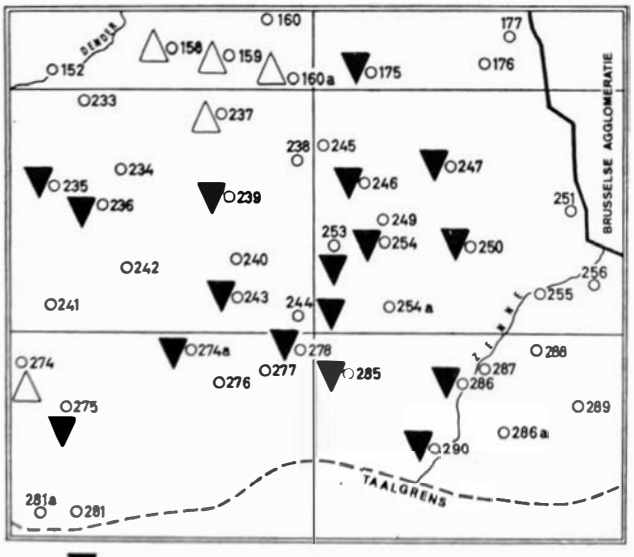

▼ JA; de invullers verstrekken bijzonderheden over dit gebruik.

△ NEEN; de invullers antwoorden negatief of laten de vraag blanco.

(127) J. WEYNS, *Bakhuis*, 80.
(128) A. VAN GENNEP, *Manuel du folklore français contemporain* I, 2, 632.
(129) A. VAN GENNEP, *Manuel du folklore français contemporain* I, 2, 632.

Ook gebeurt het dat zij de muur van de oven wit kalken of er een opschrift aanbrengen als « Jef zit op de oven ». Wanneer de « schilder » niet al te vast in zijn schoenen staat op het stuk van de spelling, wordt het wel eens « op de hoven ».

Een ernstige verklaring komt evenwel ook van een Frans geleerde. Aangezien de ovenkoepel de ideale bergplaats is voor half afgedankte rommel, betekent « zijn broer of zus *op de oven zetten* » zoveel als ze bij de oude voorwerpen klasseren : ze hebben immers hun kans van eerst te trouwen laten voorbijgaan(130).

Met deze uitdrukking hangt een andere nauw samen, namelijk « *de oven witten* ».

J. WEYNS vermeldt het eigenaardige gebruik « dat te Sint-Pieters-Leeuw (en waarschijnlijk in heel Zuid-Pajottenland) bekend is en dat hierin bestaat : indien een jongen eerder trouwt dan zijn oudere broeder, dan wordt om de laatste te plagen de oven gewit »(131).

Daar mag aan toegevoegd worden dat men het evenzeer als plagerij aan het adres van een oudere zuster doet, niet alleen voor een broer.

Kaart 27 is haast een spiegelbeeld van nr. 26. Ze bewijst dat het gebruik de oven te witten nog wel ruim bekend is, evenwel niet te Roosdaal.

Als plezierige bijzonderheid kan nog vermeld worden dat men te Kester vaak een laddertje in witkalk op het « *ovenkot* » schildert. Daarlangs kan het slachtoffer op de ovenkuil klimmen...

Waarom men nu bij wijze van plagerij of spot de oven juist wit kalkt?

Blijkbaar speelt de witte kleur hier dezelfde rol als bij de witte geit die de ongehuwde oudere zus van het jonge bruidje ten geschenke kreeg in de Vogezen(132).

Wit is in de volksvoorstelling vaak een ongunstige kleur. Van iemand die niet goed snik lijkt, zegt men in het Pajottenland dat « ze hem naar Geel moesten voeren met een wit paard ».

Onder de nivellerende invloed van het moderne leven verdwijnen vele kinderspelen. Vandaar dat een onderzoek naar het eventuele voortbestaan of verdwijnen van een niet heel zachtaardig jongensspel « *brood in de oven schieten* » zichzelf rechtvaardigt.

Uit de mededelingen van de correpondenten blijkt dat het spel normaal verloopt als volgt. Een jongen ligt op zijn rug in het gras en steekt beide benen samen in gebogen stand omhoog. Zijn partner gaat met de borst en handen op de voetzolen van de liggende speelgenoot steunen en daarbij met de voeten op diens achter het hoofd uitgespreide handen staan. Plots geeft de « schieter » met de benen een flinke horizontale stoot zodat zijn partner over hem heenvliegt en enkele meters verder neerbuitelt.

Ongeveer op deze manier wordt het bewuste spel beschreven voor de meeste plaatsen waar het bekend blijkt en wel met name, voor Herfelingen, Gooik en Vlezenbeek.

---

(130) A. VAN GENNEP, a.w., 633.
(131) J. WEYNS, *Bakhuis,* 80.
(132) A. VAN GENNEP, a.w., I, 2, 633.

Er is echter een variant mogelijk waarbij de jongen die weggeschoten wordt niet met de voeten op de handen van zijn partner gaan staan, maar wel zijn eigen handen op die van zijn makker plaatst. Hij wordt dan achterste voor weggekatapulteerd. De correspondenten voor Pamel, Eizeringen, Sint-Pieters-Leeuw en Halle vermelden deze wisselvorm van het spel, zonder nadrukkelijk van de hoofdvorm te gewagen.

A. DE COCK en I. TEIRLINCK hebben het in hun « *Kinderpel en kinderlust in Zuid-Nederland* » eveneens over wat ik daareven de « hoofdvorm » noemde(133).

Ook in Zuid-West-Brabant behoort dit spel tot de traditie; mijn eigen vader heeft ook mij als kleine jongen « in de oven geschoten »; dat is een sensationele belevenis voor jonge bengels : enkele meters ver gekatapulteerd worden en een min

KAART 28. « BROOD IN DEN OVEN SCHIETEN » (jongensspel).

« Kent men bij u een jongensspel « *brood in de oven schieten* »? Waarin bestaat het eigenlijk? »

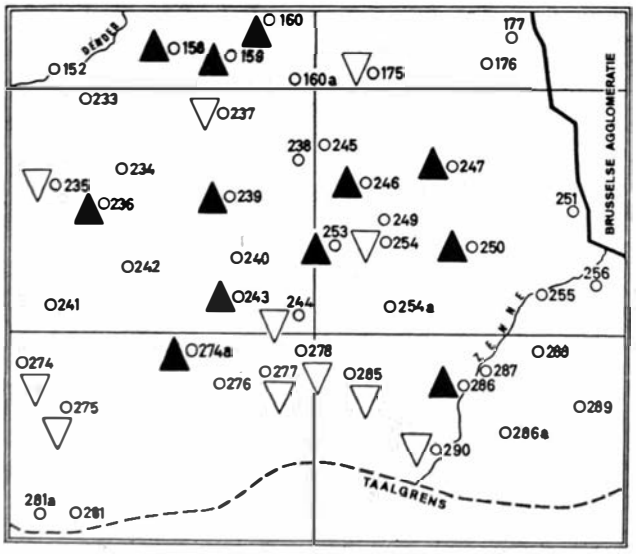

▲ JA : de invullers beschrijven het spel doorgaans vrij nauwkeurig.

▽ NEEN.

of meer fikse landing op de grasmat van de wei maken... Een volwassen persoon kan immers, als hij de vereiste beweging maar behendig uitvoert, een kind wegschieten zonder dat er noodzakelijk een pijnlijke val mee gepaard gaat waarop de bovengenoemde auteurs zinspelen(184).

Uit *kaart 28* die een systematische kijk op het beschikbare materiaal toelaat, blijkt duidelijk dat het spel op 12 plaatsen als bekend opgegeven wordt door correspondenten die het doorgaans ook nauwkeurig beschrijven.

(133) A. DE COCK en I. TEIRLINCK, *Kinderspel en kinderlust in Zuid-Nederland*, IV, 14-15.

(134) Zij schrijven immers : « Hij (de weggeschoten jongen) vliegt een paar stappen verder en gichelt van pret... of schreit van pijn ».

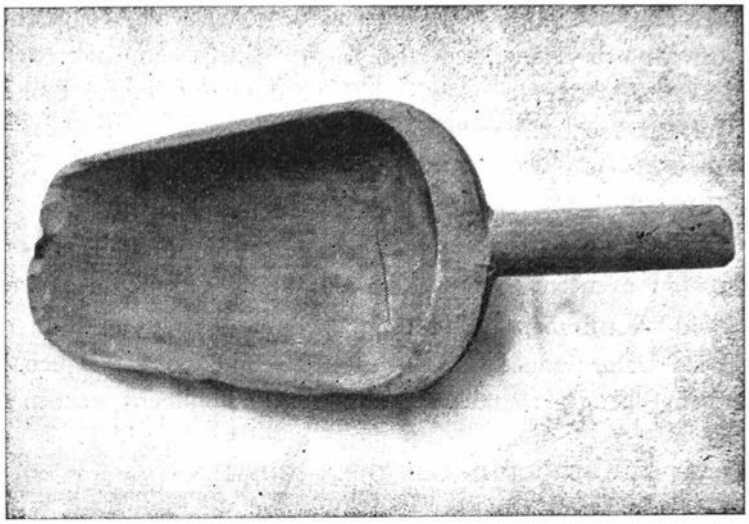

Foto 10 MEELSCHEPPER

Meelschepper uit Gooik afkomstig; meet 34×14 cm.
Verzameling : Zuidwestbrabants heemkundig museum.
Foto : mei 1965.

Daartegenover staan 10 negatieve opgaven : 5 regelrecht ontkennende antwoorden, 5 oningevulde.

De groep van de positieve antwoorden wint het dus lichtjes van de negatieve. Of men het spel al dan niet kent kan ook wel eens aan het persoonlijk toeval liggen. Zo bevestigt een zeventigjarige zegsman uit O.-L.-V.-Lombeek dat hij het spel in zijn jeugd « nooit gespeeld noch zien spelen heeft »; een eveneens zeventigjarige zegsman te Strijtem kent het niet, maar zijn kleinkinderen wel. De correspondent voor Gooik, onderwijzer van beroep, vermeldt uitdrukkelijk dat hijzelf het spel aan zijn zonen geleerd heeft...

In verband met de techniek van het spel kan tenslotte nog aangestipt worden dat soms een derde persoon de handen uit de mouwen steekt om de « gekatapulteerde jongen » mee af te duwen (Pamel); dat men het op een hooizolder speelt om kwade valpartijen onmogelijk te maken (Halle) en dat de jongens er soms een wedstrijdkarakter weten aan te geven door « beurtelings en om het verst het *brood* in de *oven* te *schieten* » (Eizeringen).

Of het alleen maar een jongenspel is?

« Ook als gemengd spel zeer geliefd » merkt de correspondent voor Vlezenbeek schalks op. Inderdaad, echt opwindend wordt het bedrijf pas als de *lurres* (deugnieten) er een meisje toe overgehaald hebben zich in de oven te laten schieten. Bij de scheervlucht en landing waaieren haar rokken op, tot ergernis van het slachtoffer en groot jolijt van de omstaanders... die echter naar een, andere Eva's dochter moeten uitzien als ze een herhaling van hun experiment wensen.

In onze tijd van radio, fonoplaat en bandopnemer wordt niet veel meer gezongen.

Zelfs de eenvoudigste en eerbiedwaardigste volksliedjes krijgt men alleen nog eens te horen van een half brallende kerel die wat aangeschoten over de straat zwalkt. Die zingt allicht nog eens : « Mie Katoen, kom morgen noen... »

Maar wie anders?

En toch zijn vele oude liedjes gezongen, herzongen, stukgezongen, tot in onze tijd tenminste bekend.

Hun tekst vertoont vaak zo een wilde groei dat hij steeds van plaats tot plaats verschilt, al is het soms maar een paar woorden.

Ten bewijze volgen hier al de versies van het bekende liedje van de « *bakker* » die « *zijn wijf afsloeg* », zoals de correspondenten ze meedelen. Daarbij valt op dat de medewerkers hun teksten soms sterk vernederlandsen, of soms tot de dialectische uitspraakeigenaardigheden toe in hun spelling proberen weer te geven[135].

De betrekkelijk hoge graad van bekendheid waarover dit liedje zich nog kan verheugen, spreekt duidelijk uit *kaart 29*.

Te *Pamel* (O 158) :

Al op driekoningenavond
sloeg de bakker zijn wijf,
al met nen houten klipper [a]

KAART 29.

BEKENDHEID VAN HET VOLKSLIEDJE « DE BAKKER SLOEG ZIJN WIJF AF ».

« Kent men in uw gemeente nog de tekst van het oude liedje waarin sprake is van een «*bakker*» die zijn « *wijf afsloeg* » met «*een houten klippel*»? Hoe luidt die tekst bij u? »

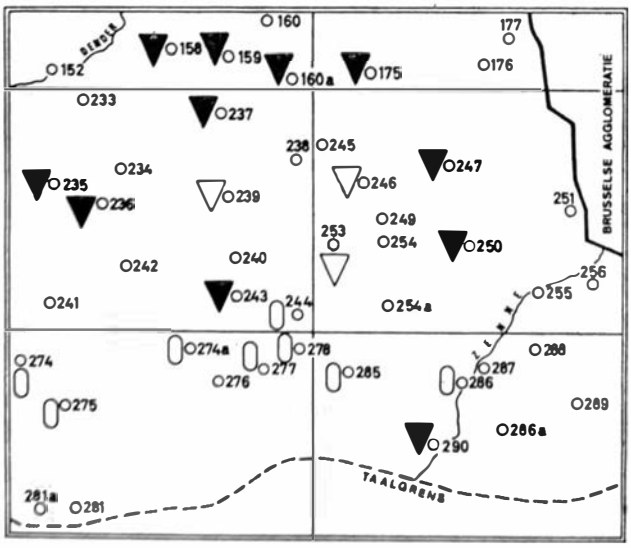

▼ De invullers *delen de volledige tekst* in zijn plaatselijke vorm *mee*.

▽ De invullers *bevestigen de bekendheid* van het lied, maar delen geen tekst mee.

0 De invullers *antwoorden negatief* of laten de vraag blanco.

zodanig op haar lijf.
De klipper wou niet breken,
de vra wou niet spreken,
de klipper brak,
't vraken sprak
en de man viel met zijn gat in (de) « houillenbak » [b].

Te *Strijtem* (O 159) geldt dezelfde tekst als te Pamel; de laatste versregel luidt evenwel :

« en de bakker viel met zijn gat op 't jesgat [c].

Te *Eizeringen* (O 160a) :

Op driekoningenavond sloeg den bakker zijn vra
al mee nen dikke klipper.
De klipper wou niet breken;
de vra die wou nie spreken;
de klipper brak, de vra die sprak,
en de bakker viel met zijn gat in den houillenbak.

Te *Schepdaal* (O 175) :

Driekoningenavond, driekoningendag,
met een houten klipper..
De klipper wou niet breken,
de vrouw, die wou niet spreken.
De klipper brak,
de vrouw sprak,
en den bakker viel met zijn in den houillenbak.

Te *Denderwindeke* (O 235) :

Driekoningenavond, den bakker sloeg zijn wijf,
al met een houten klippel, zodanig op haar lijf.
De vrouw wou niet spreken, de klippel wou niet breken.
De vrouw sprak, de klippel brak,
en den bakker viel met zijn gat in de kolenbak.

Te *Lieferinge* (O 236) :

Op een Driekoningenavond
sloeg den bakker zijn wijf,
almee nen elzen knuppel
zo vreeselijk op haar lijf.

---

(135) Het lied is op zichzelf ruim verspreid : J. WEYNS, *Bakhuis*, 83 deelt een versie mee uit de streek van Heist-op-den-Berg.
[a] *Kllipper*, klippel, d.i. knuppel.
[b] *Houillenbak*, kolenbak.
[c] *Jesgat*, eersgat, wortelkroon van een boom; achterwerk van een mens.

De vrouw kroop in den oven
den bakker sloeg van boven,
de vrouw kroop in 't botervat
en den bakker sloeg op haar gat.

Te *O.-L.-V.-Lombeek* (O 237) geldt dezelfde tekst als te Pamel.

Te *Kester* (O 243) :

Op nen nieuwjaarsavond,
den bakker sloeg zijn wijf
al met de dikke poelle
zo deerlijk op haar lijf.
En de vrouw die sprak
en de stok die brak
en de bakker viel met zijn in den oelliebak.

Te *Vlezenbeek* (O 247) :

Op iene verlaure moindag
sloeg den bekker za wèf af,
me nen haaten klipper.
De klipper woa ni brijken,
de vraa woa ni sprijken,
De klipper brak, de vraa sprak,
de man viel op ze jeèsgat.
Hij kraup onder 'nauwen,
Hij as giel bestauven [d].
Hij kraup onder d'haag
En krijg ze giel gat vol slaag.

Te *Sint-Pieters-Leeuw* (O 250) :

Op ne verlauren mondag
dein sloog den bekker za waif
met nen houten klipper.
De klipper wa ni breike,
de vrou wa ni spreike,
de klipper brak, de vrou sprak
Janneke veel mè za gat vant 't dak.
't Kind zat in 't bautervat
en de man kraup dui 't mauzegat [e].

Te *Lembeek* (O 290) zijn twee versies bekend :

A.

Driekoningenavond, driekoningendag,

---

[d] *Giel :* geheel.

[e] *Mauzegat :* een gootgat van de huiskamer naar een afvoergreppeltje buitenshuis.

den bakker sloeg zijn wijf.
Hij sloeg ze niet dood,
maar hij sloeg ze stijf.
Zij kroop onder de oven.
Piep, zei de muis, en ze sprong in 't vogelhuis.

B.
't Was op een nieuwjaarsavond,
de bakker sloeg zijn wijf,
al met een houten hamer,
gedurig op haar lijf,
daar kwam een rat,
die beet in haar gat,
daar kwam een muis,
ze liep naar huis,
op veertien dagen was iedereen thuis.

*
* *

Kaart 30 brengt het antwoord in beeld op de vraag naar de bekendheid van een spottende toespeling op de Oostvlaamse gemeente Lieferinge.

KAART 30. « TE LIEFERINGE STAAN ER TWAALF HUIZEN EN DERTIEN OVENS ».
Verspreiding van dit spottend gezegde over de kleine Oostvlaamse gemeente.

« Kent men in uw gemeente een grappige uitdrukking waarin sprake is van de ovens van de Oostvlaamse gemeente Lieferinge? Hoe luidt die uitdrukking en wat wil men ermee zeggen? »

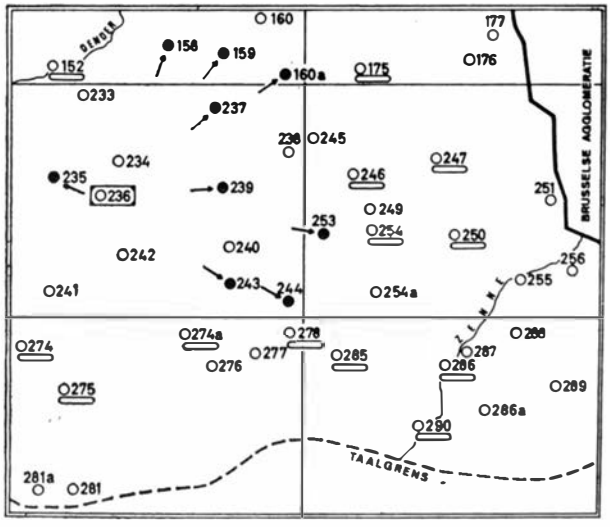

BEKEND : de invullers delen meestal de plaatselijke tekst en andere bijzonderheden mee.

ONBEKEND : de invullers antwoorden negatief of laten de vraag blanco.

Meestal luidt het gezegde ongeveer : « *Te Lieferinge staan er twaalf huizen en dertien ovens* ».

Te Pamel en te Strijtem kennen oudere mensen de uitdrukking nog, maar ze zien er geen betekenis meer in tenzij natuurlijk de vaststelling van een geografisch feit, dat een oven van een andere gemeente op het grondgebied van Lieferinge zou staan.

Te O.-L.-V.-Lombeek meent een zegsman te weten dat deze vreemde oven meer bepaald bij een huis van Oetingen hoorde.

Op andere plaatsen vertelt men wel, wat met deze uitdrukking juist bedoeld is : een grappige toespeling, ja zelfs een spottende allusie op de geringe oppervlakte en het klein aantal inwoners van Lieferinge. Dat men bij de opsomming van de plaatselijke gebouwen ergens een boventallige oven meerekent, spreekt boekdelen.

De onderwijzer te Lieferinge, een kroongetuige in deze zaak, schrijft dat naar zijn oordeel de uitdrukking waarheid bevat. « Lieferinge telde eertijds twaalf huizen en dertien ovens, doordat een oven die behoorde bij een huis van Denderwindeke, op het grondgebied van Lieferinge stond ». Thans is die oven afgebroken, voegt genoemde medewerker eraan toe. Maar afgebroken of niet, in het beeldende gezegde over Lieferinge staat hij er nog...

Op te merken valt dat de faam van het kleine Lieferinge toch maar een lokaal beperkt succes blijft. Naar het oosten toe is Lieferinge met zijn twaalf huizen en dertien ovens bekend tot in Elingen, naar het zuiden schijnt zijn reputatie minder ver door te dringen.

In elk geval is de speciale faam van Lieferinge niet onverklaarbaar; de gemeente telt maar een oppervlakte van 124 hectaren. Het bevolkingsaantal heeft er nooit veel hoger gelegen dan een flinke driehonderd mensen en vertoont daarenboven van 1910 tot nu de bestendige neiging te dalen.

De beschikbare cijfers hieromtrent zijn de volgende :

1816 : 122 inwoners; 1885 : 268 inwoners; 1910 : 340 inwoners;
1938 : 298 inwoners; 1947 : 290 inwoners; 1952 : 283 inwoners[136].

Men kan zich daarbij met een zekere twijfel de vraag stellen of dit spottend gezegde reeds oud is.

In het bekende werk van J. Th. DE RAADT (1904) wordt wel een onheuse spotnaam voor de Lieferingenaars behandeld en in dit verband vermeld hij verdere uitdrukkingen, maar van « huizen en ovens » is er bij hem geen sprake[137].

Tenslotte kan aangestipt worden dat een dergelijk gezegde met betrekking tot andere plaatsen dan Lieferinge bekend blijkt. Van Kerkem, een woonbuurt onder de gemeente Maarke-Kerkem bij Oudenaarde, heette het indertijd in de naburige

(136) Gegevens uit *De katolieke encyclopedie* en E. DE SEYN, *Geschied- en aardrijkskundig woordenboek der Belgische gemeenten*, telkens i.v. Lieferinge.

(137) J.-Th. DE RAADT, *Les sobriquets des communes belges*, 94 en J. CORNELISSEN, *Nederlandsche volkshumor op stad en dorp, land en volk*, II, 64 noemen als spotnaam voor de Lieferingenaars « beddezeekers ».

dorpen ook spottenderwijs dat er « dertien huizen en nen oven » stonden. In verband met de zeer kleine gemeente Hamme bij Asse werd in de omtrek ook weleens gezegd « te Ham staan maar twaalf huizen en dertien ovens »[138].

Tot een gezinslid van hen die 's anderendaags een kermismaal zullen geven richt men in het Pajottenland wel eens de vraag : « *Is den oven niet ingevallen?* ».

Kaart 31 toont aan dat men deze grappige vraag op verreweg de meeste plaatsen van het onderzochte gebied kent. Men bedoelt daarmee te informeren of de taarten wel goed gelukt zijn en vooral of men zelf niet uitgenodigd wordt eens te komen proeven.

Een letterlijke interpretatie van de gestelde vraag moet de antwoordgever er immers toe brengen « neen » te zeggen. Er is niets ingevallen, noch het ovengewelf, noch de taarten zelf. Het baksel is voorbeeldig gelukt.

« Ja » is in dit verband een afwijzend antwoord; de vraagsteller moet er uit besluiten dat er wel taarten zijn, maar niet voor hem.

KAART 31. « IS DEN OVEN NIET INGEVALLEN? » (Grappige vraag).
« Richt men soms tot een gezinslid van hen die 's anderendaags een kermis of feestmaal zullen geven, de plagende vraag : « *Is den oven niet ingevallen* »? Wat bedoelt men daar eigenlijk mee?»

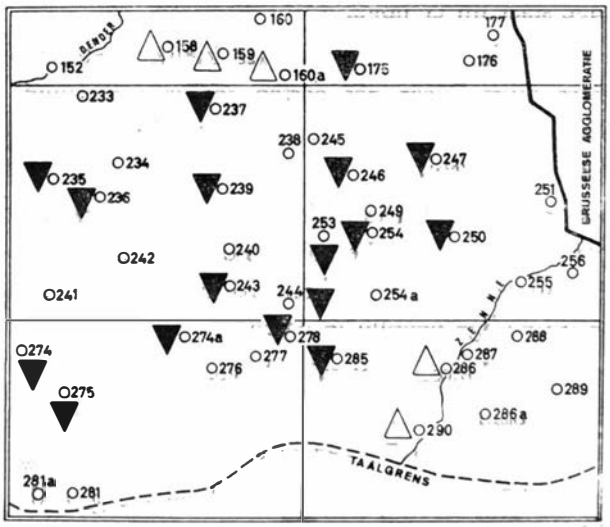

▼ De invullers bevestigen de bekendheid van dit gezegde en verstrekken uitleg over de betekenis ervan.

△ De invullers antwoorden negatief of laten de vraag blanco.

Gelukkig is de oven meestal niet ingevallen. Waar taarten gebakken zijn, varen de buren er doorgaans goed bij : ze proeven al eens, op de vooravond van het feest, nog voor de kermisgasten in aantocht zijn.

Ook uit de gulle vrijgevigheid met de kermis zich dikwijls hierin, dat kermisgangers nog een taart of maaltjes meekrijgen voor de thuisblijvers die niet van de partij geweest zijn.

Neen, de oven is gewoonlijk niet ingevallen...

(138) Naar inlichtingen van R. DE GEETER en B. L. VAN DEN CRUYCE.

KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN.

Vereniging zonder winstoogmerk

De Bond ondersteunt het Museum voor Volkskunde, geeft sedert 1926 **Oostvlaamsche Zanten** uit, afzonderlijke **Bijdragen** en sedert 1957 **Mededelingen van de Dienst voor Volkskundige Opzoekingen.**

Samen met de Museumkommissie richt hij kosteloze openbare voordrachten, tentoonstellingen en manifestaties in, alsook de tweejaarlijkse wedstrijden van het Alfons De Cock-fonds.

Samen met de Kommissie voor Kulturele Aangelegenheden van het Provinciaal Bestuur richt hij insgelijks « Enquêtes » over volkskundige verschijnselen van de provincie Oost-Vlaanderen in.

De biblioteek en het archief van de Bond en van het Museum voor Volkskunde berusten in de zetel, Kraanlei 41, Gent.

Een lid van de Bond werkt mede aan de verrijking van het Museum door de studie van de volkskunde in 't algemeen en van het Oostvlaams Volksleven in het biezonder, ten eigen bate en in dienst van de volksopvoeding. Museum, tentoonstellingen, poppenspel en feesten zijn gratis toegankelijk op vertoon van de lidkaart.

Bestuur van de Bond : Ere-voorzitters : F. Van Es, Edm. Boonen. Voorzitter : Lic. R. van der Linden. Ondervoorzitter : J. Pieters. Sekretaris : M. Broeckhove. Penningmeester : R. Depoorter. Archivaris : M. Van Wesemael. Bibliotekaris : Dr. R. Haeseryn Leden : Lic. H. Arens, Lic. M. Daem, G. Hebbelijnck, Lic. L. Hoste, Dr. Nowé, Fr. Van Bost, R. Vankenhove, G. Van Peteghem, G. Weze.

Dienst voor Volkskundige Opzoekingen : M. Broeckhove, Lic. M. Daem, J. Pieters, Lic. R. van der Linden, F. Van Es en M. Van Wesemael.

Feestkomitee : onder voorzitterschap van de H. R. Vankenhove, bestaat uit het bestuur van de Bond, met toevoeging van de heren Robert Van Belle en André Verbeke.

HET MUSEUM VOOR VOLKSKUNDE.

Het Museum voor Volkskunde, gesticht door de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen in 1927, in het voormalig Museum voor Oudheden, Lange Steenstraat 14, is in 1962 overgebracht naar het Kinderen Alijns-hospitaal, Kraanlei 41, Gent.

De stad Gent heeft het Museum voor Volkskunde overgenomen, bij besluit van 27 september 1931 en plaatste het onder het toezicht van een kommissie met vertegenwoordigers van het Stadsbestuur en de Bond.

Deze kommissie bestaat uit : Voorzitter : R. Vankenhove. Sekretaris : M. Broeckhove. Penningmeester : G. Hebbelijnck. Leden zijn de bestuursleden van de Bond en de afgevaardigden van de Stad. Konservator : Lic. L. Hoste.

Doel van de kommissie : Verzamelen, inventariseren en uitstallen van alle stoffelijke getuigen van het vroegere en huidige volksleven. De voorwerpen, dokumenten en inlichtingen betreffende het volksleven hebben betrekking op de woning, de huishoudelijke inrichting, de voeding, de volkskleding, de vervoermiddelen, de verlichting, het straat- en marktleven, de volkstypen, de familietradities en -gebruiken, de ambachten met de werktuigen, de volksfeesten en -spelen en andere ontspanningen, het volksgeloof, het sociale leven, de volkskennis en volksgeneeskunde, de volksletterkunde en de volkskunst

Aankoopkommissie : M. Broeckhove, Lic. L. Hoste, Lic. R. van der Linden, R. Vankenhove, M. Van Wesemael.

De museumkommissie houdt zich zeer aanbevolen voor afstand of schenking, zelfs in bruikleen, van voorwerpen en dokumenten. Ze koopt ook voorwerpen en laat die afhalen aan huis. Verzoek te schrijven aa de konservator : L. Hoste, Rooigemlaan 46, Gent. Tel. 26.28.74, of de sekretaris der kommissie : M. Broeckhove, Oscar de Gruyterstr. 36, Gent. Men kan zich ook rechtstreeks aar het Museum wenden : Kraanlei 41, Gent. Tel. 23.13.36.